

*Het Uniform van het
Bataljon Infanterie van
Linië nr. 2*

INLEIDING

Er is een groot verschil tussen de uniformen die in de voorschriften worden beschreven, de uniformen die door kunstenaars worden verbeeld, en de uniformen die de soldaten daadwerkelijk hebben gedragen. Om tot een authentieke uitbeelding te komen is veel onderzoek nodig.

Van de korpsen die in 1813 zijn opgericht, waaronder het Bataljon Infanterie nr. 2, is echter moeilijk te achterhalen wat ze in die eerste maanden hebben gedragen; van de andere korpsen die later zijn opgericht is veel meer informatie te vinden. Verder zijn de voorschriften voor ons niet altijd even duidelijk: zo staat er beschreven dat de jas “van Engels model” moet zijn. Maar dit betekent alleen maar dat “één der panden wordt opgeslagen”; over de vorm van de kraag en de manchetten is verder geen informatie te vinden. De sjako wordt enkel omschreven als zijnde “7 Duim Rijnlandsch hoog”.

We zijn dan ook veel dank verschuldigd aan dhr. Rob Wolters, die tussen maart en juni 2008 veel onderzoek in archieven heeft gedaan naar beschrijvingen van het uniform van de Nederlandse troepen in 1813 - 1815. Regelmatig ontvangen we nog aanvullingen en wijzigingen. Mede dank zij zijn uitgebreide onderzoek kunnen wij een vrij authentieke reconstructie maken van het uiterlijk voorkomen van de soldaten van het Bataljon Infanterie van Linie nr. 2.

Julianadorp, juli 2008
Marc Geerdink-Schaftenaar

Bij de herziene versie van 2015:

Het document was in de loop van de tijd al her en der veranderd, maar is er meer informatie voorhanden, evenals dat er meer prenten en foto's van uniform- en uitrustingsstukken zijn gevonden. Al met al is het document verder uitgebreid, zodat een completer beeld gegeven kan worden van de kleding en uitrusting van het Nederlandse leger in 1814 - 1815.

Julianadorp, april 2015
Marc Geerdink-Schaftenaar

Bij de bijgewerkte versie van mei 2018:

Als er nieuwe informatie bekend is, of nieuwe afbeeldingen worden gevonden, wordt het document weer bijgewerkt. Ook nu zijn weer illustraties toegevoegd, maar is ook een illustratie verwijderd die incorrect was geïdentificeerd. Op de laatste pagina is te lezen wanneer het document voor het laatst is bijgewerkt.

Julianadorp, mei 2018
Marc Geerdink-Schaftenaar

Soldaat en officier van de Infanterie van Linie, 1814-1815, prent van Johannes Hari. Het getoonde uniform is volgens de voorschriften van 1813-1814. De kleuren zijn helaas niet bekend, zodat niet te achterhalen is welke eenheid dit betreft. Niettemin geeft deze prent een goed beeld van het voorkomen van het 2^e Bataljon Infanterie in de campagnes van 1814 en 1815. (Royal Collection)

Inhoud

I.	1813: het uniform van het Regiment van Phaff	Pagina	6
II.	1814: het uniform van het Bataljon Infanterie van Linie nr. 2	"	8
	Het uniform van het Bataljon Infanterie van Linie nr. 10		
III.	Het uniform tijdens de Waterloo-campagne	"	10
IV.	Beschrijving van de uniform- en uitrustingstukken	"	13
	1. Rok		
	2. Sjak		
	3. Pantalon en slopkousen		
	4. Mouwvest		
	5. Kapotjas		
	6. Leren petje		
	7. Halsdas		
	8. Leerwerk		
	8.1 Bajonetskoppel		
	8.2 Patroontas		
	8.3 Ransel		
	9. Sabels		
	10. Distinctieve tekenen		
	10.1 Rangonderscheidingstekens		
	10.2 Zwaluwnesten voor de muzikanten		
	10.3 Pompons		
	10.4 Flankeursdistinctieven		
	11. Kampementsbenodigdheden		
	12. Sappeurs		
V.	Afwijkingen op de voorschriften	"	26
VI.	Originele uniformstukken	"	30
VII.	Prenten en schilderijen	"	51

I. 1813: Het uniform van het Regiment van Phaff

In 1813 werden plannen gemaakt om een nieuw Nederlands leger op te richten; het nieuwe bewind was er op gebrand dit leger zo snel mogelijk zou worden voorzien van kleding en uitrusting, die sterk moest afwijken van die van het Franse leger. Uniformen, uitrustingstukken en wapens waren vanaf eind 1813 ruim voorradig, mede dankzij de zendingen vanuit Groot-Brittannië, dat gedurende de periode 1813-1815 maar liefst 16.000 uniformen, wapens en uitrustingstukken heeft gestuurd. De officieren van alle korpsen werden geacht zo snel mogelijk het voorgeschreven uniform aan te schaffen.

In december 1813 werd binnen drie weken een bataljon van vier compagnieën van het Regiment Van Phaff van kleding en uitrusting voorzien. Van Limburg Stirum, belast met Oorlogszaken onder het nieuwe bewind, kocht bij J. Zandwijk te Rotterdam 300 kapotjassen, waarvan er 50 naar het Regiment van Phaff werden gestuurd. Kolonel Phaff gaf in een brief van 8 december 1813 een opgave van de prijzen voor de gevraagde uitrustingstukken. De overjassen zouden geen oranje kraag krijgen, aangezien deze stof niet voorradig was. Omdat hij goede schoenen en ransels als zeer noodzakelijk voor de soldaten beschouwde, legde hij de nadruk hierop dat deze van goede kwaliteit waren. De eerste zending van 300 ransels werd al snel geleverd. Verder waren uit de voorraden van de Nationale Garde witte karsaaien pantalons geleverd; Phaff verzocht deze niet meer te zenden, maar voortaan wit linnen exemplaren te sturen. De manschappen zouden van hun handgeld een *bonnet de police* moeten aanschaffen, maar het is niet bekend of dit al was gebeurd. Al met al waren deze eerste vier compagnieën op tijd klaar om meteen in december af te marcheren naar Breda.

Het Algemeen Bestuur nam een "Gepresenteerd Model" aan van het uniform waarin de infanterie van het Nederlandse leger gekleed zou moeten worden¹; het "Gepresenteerd Model" bestond uit het volgende:

- een wit mouwvest met één rij van acht knopen en staande open kraag
- een grijze pantalon zonder band met smalle klep
- een paar zwarte slobkousen van imperiaal (gekeperd laken) met elk 12 knopen
- een grijze kapotjas
- een kalfslederen petje

Hieraan zouden later een rok en sjako worden toegevoegd. Aan het einde van 1813 waren aan het Regiment van Phaff de volgende zaken inmiddels geleverd:

- kapotjassen
- mouwvesten
- pantalons
- zwarte slobkousen
- schoenen
- sokken
- linnen onderbroeken
- 495 kalfslederen petjes
- 600 ransels
- 500 patroontassen
- 500 Britse geweren

¹ Souverein besluit van 31 december 1813, nr. 9

Er werd nog niet gesproken over bajonetbandelieren, wellicht zijn deze pas in januari geleverd. Van de rest van het leerwerk is bekend dat het oud was, en dat de breedte van de bandelieren sterk onderling verschilde. Van de geweerriemen ontbraken bovendien veel gespen. Maar de eenheid was in ieder geval al redelijk compleet gekleed en uitgerust.

Rechts:

Afbeelding van een "Vrijwilliger", detail van een centsprent uit 1814 - 1815; de figuur is gekleed volgens het "Gepresenteerd Model". De muts is nog het Franse model van blauwe wol met rode biezen en kwast. De manschappen van Phaff's Regiment zullen er zo hebben uitgezien. (Rijksmuseum)

Onder:

Twee soldaten en een appelverkoopster; prent van J.E. Marcus, gedateerd oktober 1814.

II. 1814: Het uniform van het Bataljon Infanterie van Linie nr. 2

Het Regiment van Phaff werd op 9 januari 1814 opgenomen in het Nederlandse leger als het "Bataillon Infanterie van Linie nr. 2". In de eerste helft van 1814 kregen de manschappen de rok en de sjako met plaat uitgereikt, waarmee hun uitrusting compleet was. Ook werden aan de manschappen de volgende zaken geleverd:

- een wit vest zonder mouwen met een zak in het rechterpand en een strook op het linkerpand
- een halsdas van zwart *broché*² met koperen gesp
- voor de onderofficieren, tamboers en pijpers de infanteriesabel nr. 1

In de daaropvolgende maanden werden de voorraden aangevuld en werden de volgende specifieke zaken geleverd:

- onderofficiers kleding (rokken, vesten, lakense pantalons en sjako's, alles van fijner materiaal dan voor de manschappen)
- linnen pantalons en slobkousen voor de onderofficieren
- linnen slobkousen
- pompons
- de rest van de petjes en ransels
- chevron galon, sabelkwasten en zwaluwnesten
- trommen met toebehoren

De kleding was allemaal in Nederland en volgens model gemaakt (de ransels wellicht ook). Het leerwerk en de bewapening werd niet vervangen, en de kalfslederen petjes bleven ook in gebruik. De korporaals en cadetten waren nog niet voorzien van sabels, die kregen ze pas in 1815.

Het uniform van het Bataljon Infanterie van Linie nr. 10

Het Bataljon Infanterie van Linie nr. 10, opgericht in Groot-Brittannië, werd op 23 september 1814 toegevoegd aan het 2^e Bataljon Infanterie; op dat moment bestond het uit 132 man. Het was samengesteld uit krijgsgevangenen, die mogelijk vooral terug hebben willen keren naar Nederland. Met de manschappen kwamen ook de voorraden uniformen en uitrustingen mee; deze zouden ingeleverd worden in het magazijn van het 2^e Bataljon en mogelijk worden verstuurd naar het depot in Delft. Hier moest worden beoordeeld of de zaken bruikbaar waren voor het 2^e Bataljon of voor andere eenheden. In een stuk van 24 december 1814³ worden de volgende zaken opgemerkt:

- De rok van het 10^e Bataljon was geheel anders dan dat van het 2^e Bataljon, zijnde een Engels model, donkerblauw met scharlakenrode uitmonstering en witmetalen knopen, met daarop het monogram "WI". De rokken werden ingenomen en vervangen door rokken van het voorgeschreven model.
- De sjako was van het "model der landmilitie", de Britse pre-1812 "Stovepipe". Ook deze werden ingenomen en vervangen door Nederlandse sjako's.

² Broché is een oude benaming voor brokaat, een zware gewezen zijden stof.

³ Archief van Oorlog, nr. 30

- De Engelse pantalons en slobkousen waren wel geschikt, deze mochten de manschappen houden.
- Alle 132 manschappen waren niet van vesten of vesten met mouwen voorzien. Vesten zonder mouwen waren in het magazijn van het 2^e Bataljon ruim voorradig en konden worden uitgereikt, vesten met mouwen dienden aangemaakt te worden volgens het nieuwe model van 9 januari 1815.
- De ransels waren van geveerd linnen en werden vervangen door kalfslederen ransels van het voorgeschreven model.
- De onderofficieren waren niet van sabelkwasten voorzien.
- De kapotjassen van het 10^e Bataljon waren langer dan die van het 2^e Bataljon en voorzien van witte knopen en een "liggende kraag", waarmee zeer waarschijnlijk de 'cape' wordt bedoeld waarmee Britse overjassen waren uitgerust.

Veel materiaal kon dus vervangen worden of na enige aanpassing alsnog worden gebruikt. In maart 1815 leverde het 10^e Bataljon bij het magazijn van kleding onder meer het volgende in:

- 350 nieuwe en oude rokken
- 92 nieuwe en oude mouwvesten
- 4 oude pantalons
- 379 nieuwe en oude sjako's
- 608 oude linnen ransels
- 174 nieuwe lederen petjes
- 117 oude lederen halsdassen
- 216 broodzakken
- 728 watertonnetjes
- 1 houten trom
- 20 fluitjes
- 130 pompons
- 23 ellen kraprood laken
- 594 dozijn witte knopen

Infanteristen van een niet geïdentificeerd bataljon, detail van het schilderij "De Beschieting van Naarden, april 1814" van P.G. van Os. Opvallend is de gekleurde kraag op de overjas, de rode epauletten en de sergeantschevron op de mouwen.

III. 1815: het uniform tijdens de Waterloo-campagne

In de tweede helft van 1814 werd door een commissie een nieuw uniform ontworpen. Het resultaat daarvan werd gevormd door het Souverein besluit van 9 januari 1815, nr. 10. De modellen werden verstrekt aan de korpsen troepen te voet bij departementale circulaire van 16 februari, nr. 18. Een aantal eenheden schaften uitmonsteringslaken aan om op de rokken de kragen en manchetten te vervangen⁴. De meeste korpsen lieten het echter op hun beloop en besloten te wachten tot ze te zijner tijd nieuwe uniformen kregen uitgereikt. Ook het 2e Bataljon ontving deze modellen; er zijn één of twee verwijzingen gevonden over levering van goederen, maar niets over het vermaken van de oude uniform. De oude kleding werd dus niet aan de nieuwe voorschriften van 9 januari 1815 aangepast. Op 21 februari werden enige stoffen geleverd voor rokken en vesten van onderofficieren en voor mouwvesten en kapotjassen voor manschappen. Op 7 maart werd bovendien het benodigde voor de vernieuwing over het eerste halfjaar verstrekt. De stoffen waren genoeg voor ongeveer 16 rokken, 180 wijde broeken en slobkousen, 363 mouwvesten, 104 kapotjassen, ca. 180 linnen pantalons en slobkousen en ca. 40 rokken, pantalons, slobkousen en vesten met mouwen voor onderofficieren. Verder nog 35 sjako's en platen en 200 ransels. De onderofficierskleding diende ook voor onderofficieren afkomstig van het 10^e Bataljon.

In het voorjaar werden stoffen verstrekt om de witte karsaaien pantalons vervroegd te vervangen die het 2^e Bataljon in 1814 had ontvangen. De pantalons voor de onderofficieren waren wel van grijs laken, en zoals gezegd hadden de manschappen van 10^e Bataljon de Engelse pantalons en slobkousen behouden; zo was het hele bataljon in 1815 voorzien van grijs lakense pantalons. Op 9 maart werd bovendien uit het magazijn van het opgeheven 10^e Bataljon:

- 54 nieuwe grijs lakense pantalons
- 161 nieuwe grijs lakense kapotjassen (waarvan 100 reeds eerder verzonden waren)
- 93 gebruikte grijs lakense kapotjassen
- 40 nieuwe hemden
- 65 paren nieuwe schoenen
- 77 paren nieuwe sokken
- 343 nieuwe onderbroeken
- 57 paren nieuwe grijze slobkousen
- 957 nieuwe kammen
- 1.472 nieuwe borstels
- 768 nieuwe ruimnaalden
- 630 nieuwe zakboekjes

Aangezien het 2^e Bataljon onvoldoende leerwerk bezit werd verzocht om dat van het 10^e Bataljon te gebruiken.

Bij de mobilisatie was er nog steeds een tekort aan onderofficierskleding en mochten de overcomplete van 'ordinaire' kleding (dus van de manschappen) worden voorzien. Tijdens de veldtocht van 1815 was een klein gedeelte van de manschappen en een groter gedeelte van de onderofficieren dus voorzien van de nieuwe kleding, op de sjako's van het nieuwe model na.

⁴ Het 8^e Bataljon Infanterie Nationale Militie schafte in april 1815 oranje laken aan om de rokken om te bouwen. Het 19^e Bataljon Nationale Militie schafte hiertoe voor de officieren oranje linnen aan, terwijl voor de manschappen in april oranje laken wordt aangeschaft. Het 3^e Bataljon Nationale Militie had geen oranje uitmonsteringslaken kunnen aanschaffen, voor de kragen en manchetten werd oranje linnen gebruikt.

De definitieve invoeringsdatum van de nieuwe uniformen was 1 mei 1816. De bedoeling was om tegen die tijd resterende oude kleding te vermaken of te vervangen. Voor het vermaken van de oude rokken was een speciaal besluit nodig; dit was in 1815 meer uitzondering dan regel. In een inspectierapport van september 1817 merkt de de inspecteur-generaal der infanterie op:

"Ik heb de Eer Uwe Excellentie te berigten, [...] dat de Kleeding, vooral bij het Bataillon van linie n° 2 en Nationale Militie n° 7 en 10, nog zeer ten achteren is, en de manschappen alle nog met de oude afgekeurde monteringen, en zelfs de oude decoratie voor flankers enz. gekleed zijn."

(64)

Provisioneele prijshetaling van de onderscheidende objecten van groote kleding, groot en klein equipment, voor de troepen te voet van alle wapens.

Voor de Garnizoens Kompaniën.	Rok voor onder-officieren (zonder chevron galon).	f	14	5	0
	Dito voor korporaals en soldaten.	10	3	0	
	Vest met mouwen.	5	15	0	
Infanterie van Linie.	Rok voor onder-officieren.	14	6	0	
	Dito voor korporaals en soldaten.	10	10	0	
	Vest met mouwen.	5	15	0	
Jagers.	Rok voor onder-officieren.	14	7	0	
	Dito voor korporaals en soldaten.	10	13	0	
	Vest met mouwen.	6	1	0	
Artillerie.	Rok voor onder-officieren.	14	7	0	
	Dito voor korporaals en soldaten.	10	11	0	
	Vest met mouwen.	6	0	0	
Infanterie Nationale Militie.	Rok voor onder-officieren.	14	7	0	
	Dito voor korporaals en soldaten.	10	10	0	
	Vest met mouwen.	5	15	0	
Regimenten Zwitsers.	Rok voor onder-officieren. met 11 ellen	17	3	0	
	Dito voor korporaals en soldaten. lissen-galon.	13	7	0	
	Vest met mouwen.	5	15	0	

Pon-

(65)

Pontonniërs, Mineurs en Sappeurs.	Rok voor onder-officieren.	f	14	6	0
	Vest voor idem.	2	16	0	
	Pantalon voor idem.	9	3	0	
	Zwarte Slobkousen voor idem.	2	10	0	
	Rok voor korporaals en soldaten.	10	8	0	
	Pantalon voor idem.	5	11	0	
	Zwarte Slobkousen voor idem.	2	0	0	
	Vest met mouwen.	6	5	0	
Onder-Officieren.	Wit Vest.	2	18	0	
	Donker blaauw dito.	3	2	0	
	Groen dito.	3	0	0	
	Grijze lakensche Pantalon.	9	14	0	
Een grijs lakensche Kapot		11	4	8	
	Pantalon voor korporaals en soldaten.	5	9	0	
	Schakot voor infanterie, artillerie, jagers, pontonniërs, mineurs en sappeurs.	4	0	0	
	Kopereu Schakothand voor de Linie.	0	16	0	
	Hoorn en nummer voor de Jagers.	0	17	0	
	Plaat voor de Nationale-militie.	0	7	0	
	Pompon.	0	11	0	
	El gond chevron-galon.	2	16	0	
	— zilver dito dito.	2	10	0	
	— goud-sistem dito dito.	2	0	0	
	— zilver-sistem dito dito.	1	16	0	
	— geel kemelshaar dito.	0	4	0	
	— wit kemelshaar dito.	0	4	0	

1815,

E

Een

Een El rood staal kemelshaar dito.	f	0	0	0
— galon voor wings.	0	0	0	0
— paar Zwabwvesten voer tamboer-majoer.	36	0	0	0
— dito voor korporaal-pijper.	24	0	0	0
— dito voor tamboer en pijpers.	17	0	0	0
— Sahelkwast voor onder-officieren.	2	0	0	0
— dito voor korporals.	0	12	0	0
— dezijn groote knopen.	0	6	0	0
— kleine dito.	0	3	0	0
— Randsel met pak- en gestikte draagriemen.	5	0	0	0
— enkele lange pakriem.	0	10	0	0
— korte dito.	0	5	0	0
— Patroontasch.	2	6	0	0
— witte Patroontaschriem.	2	10	0	0
— zwarte dito.	2	5	0	0
— paar losse riemtjes onder de Patroontasch tot het ingespen der Kazerne-muts.	0	5	0	0
— Dajonet-koppel.	1	18	0	0
— Sabel-koppel.	1	18	0	0
— Geweer riem.	0	15	0	0
— Trom met vellen, reppen en lijnen.	20	0	0	0
— Slagband.	3	10	0	0
— Draagriem.	1	4	0	0
— paar Stokken.	2	10	0	0
— halve Maau of Hoorn.	11	0	0	0
— Pijpenkast.	5	0	0	0
— Draagriem.	2	0	0	0

Een

Een Fluitje in A.	f	4	0	0
— dito in C.	3	0	0	0
— dito in E.	3	0	0	0

KLEINE EQUIPEMENT-STUKKEN.

Een Hemd.	f	2	0	0
— paar Schoenen.	2	8	0	0
— wollen Sokken.	0	11	0	0
— grijze Slobkousen voor onder-officieren.	2	10	0	0
— Kazerne-muts voor idem.	2	8	0	0
— paar grijze Slobkousen voor korporals en soldaten.	1	12	0	0
— Kazerne-muts voor idem.	1	16	0	0
— linnen Pantalon.	1	12	8	0
— paar linnen Slobkousen.	0	15	8	0
— Onderbroek.	1	5	0	0
— lederen Halsdas met gesp.	0	10	8	0
— dito dito zonder gesp.	0	7	0	0
— Kam.	0	2	8	0
— Kleederborstel.	0	3	8	0
— Schoenborstel.	0	2	8	0
— Ruimsaaid.	0	1	8	0
— Zakboekje.	1	1	8	0
— Overtreksel over de schakels.	0	13	0	0
— dito over de Patroontasch.	0	3	0	0

Een

Een

Een Linnen zakje tot berging der groote montering rok.	f	0	5	0
— Olie Fleschje.	0	2	0	0
— Geweerborstelje.	0	1	4	0

Nota. De Sakken zullen bij voorkeur bij de Armen-Inrigtingen worden aangekocht.

En wordt voorts nog aangemerkt omtrent de prijzen van alle bij dit Tarief bepaalde artikelen, dat deselve, het maximum zijnde, volstrekt niet zullen mogen worden overtroffen; moestende voeder verwacht worden, dat de aankopen van de onderscheidene artikelen, tegen nog billijker prijzen zullen kunnen plaats hebben.

IV. Beschrijving van de uniform- en uitrustingsstukken

Hier volgt een uitgebreide beschrijving van de verschillende uniform- en uitrustingsstukken volgens de voorschriften van 1814 en 1815; tevens volgt een beschrijving van de sappeurs- en kampementbenodigdheden zoals deze waren voorgeschreven en/of geleverd aan het 2e Bataljon.

1. Rok

De uniformrokken waren van "Engels model", zijnde sluitend met één rij van acht knopen, open staande kraag en één pand opgeslagen aan de achterzijde. De manchetten sloten met een gulp met drie kleine knopen; de rok was gepaspelleerd langs de voorzijde en de splitten, evenals de gulpen en epauletten. De rokken waren donkerblauw, met kragen, mouwopslagen, voering en paspelling in de bataljonskleur. Per twee bataljons werd een uitmonsteringskleur bepaald: bataljons nr. 1 en 9 – oranje, 2 en 10 – geel, 3 en 11 – wit, 4 en 12 – ponceaurood, 5 en 13 – scharlakenrood, 6 en 14 – lichtgroen, 7 en 15 – lichtblauw, 8 en 16 – roze. De knopen waren van geel metaal, halfrond met het bataljonsnummer er op. Of er uiteindelijk genummerde knopen werden gebruikt is niet waarschijnlijk (behalve dan wellicht door de officieren), aangezien er nog flink geschoven werd met de bataljons. De kraag was, zo blijkt uit bestudering van officiersportretten uit 1814, aan de buitenkant in de uitmonsteringskleur, en gevoerd met donkerblauw.

Het model 1815 was voor de gehele infanterie donkerblauw met witte kraag, manchetten en paspelling, ponceaurode voering en panden. De kraag was nu sluitend, naar Frans model. De rok sloot met 9 knopen op de borst en was ruimer gemaakt omdat het mouwvest er "des noods" onder gedragen moest kunnen worden. Deze rok was bij veel korpsen echter veel later ingevoerd. Eind 1818 werden de bataljons der Staande Armée opgeheven en verdeeld over de militiebataljons van hun afdeling. Begin 1819 werd het uniform van de infanterie der Staande Armee voorgeschreven voor de gehele afdeling; er werden voorschriften uitgegeven voor het aanpassen van de kleur der kragen en opslagen.

2. Sjako

Het model sjako van 1814 was "zeven Rijnlandsche Duim hoog"; ze was niet voorzien van de later zo karakteristieke nekklep en had geen stormband. De kokarde was zonder lis aan de voorzijde boven de sjakoplaat bevestigd. Volgens de voorschriften moesten de pompons wit zijn, met een top in de bataljonskleur, voor het 2^e Bataljon dus geel boven wit. Deze pompon werd door een gat in de bodem aan de voorzijde op de sjako gestoken. In 1815 werd een nieuw model voorgeschreven, dat lager was en voorzien van een nekklep en een stormriem. In plaats van de voorgeschreven diadeemvormige plaat werd nog vaak de oude gekroonde "W"-plaat gedragen. In een inspectierapport van een afdeling infanterie vermeldt de inspecterende officier dat hij de sjako's heeft laten aanpassen aan het nieuw model. Nekkleppe werden er waarschijnlijk al opgezet, nu werden er nog een aantal dingen aangepast: zo werd het gespje aan de achterzijde van de onderband weggenomen; de sjako werd aan de voorzijde voorzien van een opgenaaid lederen kokertje voor de pompon, terwijl de nog aanwezige gaten in de bodem dichtgemaakt werden.

3. Pantalon en slobkousen

In 1814 waren nauwe grijze pantalons en halfhoge zwarte en grijze slobkousen voorgeschreven. Een gedeelte van de manschappen had in de winter van 1813 - 1814 witte karsaaien pantalons ontvangen, afkomstig van de Nationale Garde. In 1814 ontving het

Rok van een tamboer van het Bataljon Infanterie Nationale Militie nr. 8, voorheen nr. 12. Deze rok is van het oude Britse model, sluitend met 8 knopen. De knopen dragen nog het oude nummer '12'. Collectie Legermuseum.

bataljon sluitende pantalons van wit karsaai; de pantalons voor de onderofficieren waren van grijs laken. Een speciale order van dhr. Mollerus d.d. 18 mei 1814 vermeldt om zo snel mogelijk door te voeren:

"[...] dat gedurende het zomerseizoen, en zoo lange de gesteldheid des weders zulks, zonder nadeel voor de gezondheid, zal toelaten, bij alle de korpsen der troepen te voet dienst zal moeten worden gedaan in linnen pantalons en slopkousen...".

In 1815 werden grijze wijde pantalons met grijze halfhoge slopkousen voorgeschreven, en als zomerdracht witte linnen wijde pantalons met witte linnen slopkousen⁵. In het voorjaar werden stoffen verstrekt om de witte karsaaien pantalons vervroegd te vervangen. Bij Waterloo droeg het hele bataljon mogelijk al de grijze wijde pantalons, wellicht nog gedeeltelijk met de oude zwarte slopkousen eronder. De onderofficieren droegen mogelijk nog wel de sluitende pantalons.

⁵ De grijze slopkousen uit het voorschrift van 1814 zijn naar alle waarschijnlijkheid ook slopkousen van ongebleekt linnen.

4. Mouwvest

Het mouwvest van 1814 sloot met acht knopen, de mouwen waren van flanel en ongevoerd, sluitend met een overtrokken knoop. De eerste 500 vesten met mouwen waren afkomstig uit Groot-Brittannië. Deze waren nog zonder kraag in de uimonsteringskleur (citroengeel). In 1814 werden mouwvesten met uitgemonterde open kragen geleverd. De reeds geleverde mouwvesten werden verbouwd, waarvoor in februari 1814 uitmonsteringslaken werd verstrekt (alleen aan de buitenzijde van de kraag⁶).

Het mouwvest van het 1815-model was vrijwel gelijk aan dat van 1814; bepaald werd dat het mouwvest “des needs” onder de rok gedragen moest kunnen worden:

“[Het Noord-Nederlandse model] der vesten met mouwen [...] slechts acht knopen voor in de lengte, twee op de schouders en ééne aan ieder mouw heeft overeenkomstig 't tarief van 1° April 1816, N°. 43; [...]”⁷

“4°. [Draagwijze van het mouwvest onder de rok] Dat het model, hetwelk in der tijd uit 's Hage is gezonden, en waaraan zich acht knopen van vooren bevinden, moet worden gevolgd, als zijnde het laatste tarief voor de confectie der kledingstukken, met opzigt tot de hoeveelheid knopen, daarop berekend. [...]”

“Dat, daar evenwel het aantehouden uit 's Hage gezonden bedoelde model, van eenen kraag is voorzien, welke niet kan worden toegehaakt, en ook geene voering in de mouwen heeft[...].”⁸

De kraag was nog steeds open, maar voortaan wit in plaats van in de uitmonsteringskleur. Dit model was in juni 1815 overigens maar sporadisch in gebruik.

5. Kapotjas

In 1813-1814 werden in allerijl grijze kapotjassen gemaakt voor de Nederlandse troepen, ter vervanging van de bruine kapotjassen; die zouden verwarring zaaien omdat de soldaten daarmee teveel op Fransen leken. Het gebruik van bruine kapotjassen was zelfs uitdrukkelijk verboden. De enige troepen die dat in het begin deden waren de Amsterdamse bataljons. Er is geen aanwijzing dat het 2^e Bataljon die ooit heeft gehad. Het model dat in het werk van Teupken beschreven wordt is in 1817 gekozen uit de Zuid- en Noord-Nederlandse modellen. Helaas blijkt uit de tekst in het Recueil Militair niet welke van de twee gekozen is. Maar het model sluit met een dubbele rij knopen, heeft een sluitlis op de kraag en knopen en knoopsgaten in Franse stijl om de panden op te slaan; dit zijn specifieke kenmerken voor het Belgische model. Het Hollandse model had dit niet en leek veel op het Britse model: deze sloot met 1 rij knopen, had een open kraag en (vermoedelijk) geen epauletten; het vermaken van Britse overjassen naar het Hollandse model (wat soms voorkwam) kostte dan ook weinig moeite: alleen de liggende ‘cape’ hoefde te worden verwijderd, en vaak werden ook de mouwen alsnog gevoerd. Wat betreft de grijze karsaai waarvan deze jassen waren gemaakt: de kleur hiervan was niet gewoon geverfd, maar zwart en wit gemêleerd. Staaltjes van die stoffen zijn te vinden in het Nationaal Archief⁹.

⁶ Ter vergelijking: bij missives van 16 maart 1814, nrs. 60 en 86 werden aan resp. het Bataljon Pontonniers, Mineurs en Sappeurs en het Bataljon Mariniers de modellen en het tarief van stoffen en maaklonen verzonden. Bij het uitmonsteringslaken van het mouwvest werd bij beide vermeld: “alleen voor het buitenste gedeelte der kraag”.

⁷ Missive van 18 november 1816, n°. 729

⁸ Circulaire Aanschrijving van 3 november 1817, n°. 24

⁹ 2.13.01. Openbaar Verbaal van Oorlog, inv. nr. 17, verbaal van 23 februari 1814, nr. 10.

6. Leren petje

Als kwartiermuts werden leren petjes voorgeschreven; eind 1813 had het 2^e Bataljon er ook 495 geleverd gekregen. Bij besluit nr. 38 van 14 januari 1814 werd uiteindelijk bepaald dat dit een “plooi muts” moest zijn met twee kleppen, gemaakt van kalfsleer en gevoerd. Een soortgelijk model was al langer in gebruik en is onder meer te zien op afbeeldingen van de Mariniers van het Regiment Fourgeoud, die in 1770 naar Suriname werden gezonden.

Links: detail van een portret van kolonel Fourgeoud; hij is afgebeeld met de leren pet, waarvan een klep is neergeslagen als bescherming tegen de zon.

Midden: een marinier van het Regiment Mariniers van Fourgeoud in Suriname.

Rechts: leren petje van Britse makelij, ong. 1820-1850. Het Britse leger stuurde na 1815 deze leren petjes naar de straffkolonies in Australië om uit te delen aan de veroordeelden daar. Het leren petje is daarom vooral bekend als “Convict cap”. Enkele Australische musea zijn in het bezit van exemplaren van deze petjes.

In januari 1815 werd een kwartiermuts van wol voorgeschreven die de leren petjes zou vervangen. De nieuwe politiemuts, de zgn. “Hongaarse muts” was van donkerblauw laken met witte band en paspelling; de klep en bodem waren met leer gevoerd. Het is niet bekend of deze al meteen zijn geleverd aan de eenheden. In een circulaire van de Intendant-Generaal van 14 september 1815, n°. 27 staat bij punt 6 vermeld:

"Bij de meeste korpsen bevindt zich nog eenige voorraad van lederen petjes of kwartier-mutsen. Ik autoriseer bij deze de administrateurs, dezelve ten voordeele der equipments-kas, op de meest voordeelige wijze te verkoopen, en dus geene derzelve meer uittereiken."

Daarbij wordt de opmerking gemaakt dat dit geen probleem zal opleveren omdat deze petjes ook in het burgerleven gebruikt worden.

7. Halsdas

In het “gepresenteerd model” van 1813 wordt geen halsdoek genoemd, maar kolonel Phaff schrijft op 8 december 1813 dat er “zwarte stropdassen” worden geleverd voor het regiment. Latere zendingen bevatten halsdassen van broché die sluiten met koperen gespen; ook paardenhaar wordt genoemd als materiaal waarvan de halsdassen zijn gemaakt. Tenslotte worden in de “Staat van Mankeerende Zaken” van 19 augustus 1815 leren halsdassen vermeld.

8. Leerwerk

Het Engelse leerwerk was bij de eerste leveringen in 1813 niet nieuw gemaakt, maar gebruikt leerwerk dat van allerlei korpsen afkomstig was, vooral Militie-eenheden. De Bataljons Infanterie nrs. 8 en 10 waren de enige twee bataljons die rechtstreeks van de Britten hun Engels model leerwerk hebben ontvangen dat speciaal voor hen was gemaakt¹⁰. In een stuk uit 1817 wordt bepaald dat het leerwerk van de infanterie geregulariseerd moet worden. Op dat moment waren er dus nog steeds verschillende modellen leerwerk in gebruik, zelfs binnen individuele bataljons. Er was leerwerk van Engels model, van Belgisch model en van Hollands of 'Nieuw' model. Het derde gedeelte model-leerwerk dat het 2e Bataljoneind 1816 bezat was pas na de veldtocht van 1815 verstrekt. De bedoeling van de operatie was om - zoveel mogelijk binnen de Afdeeling - door uitwisseling te zorgen dat tenminste ieder bataljon gelijk uitgerust was; dit betrof met name de patroontassen.

Bajonetskoppelplaten; links een exemplaar, gevonden te Oirschot in 1982 (NMM); rechts de voor- en achterzijde van een exemplaar, gevonden in Overijssel in maart 2008 (particuliere collectie).

8.1 Bajonetskoppel

Veel koppels waren met gespen gemaakt, maar veel ook met koppelplaten; blijkens latere inspectierapporten werden ze willekeurig verdeeld over de bataljons. Bij een zending uit 1814 werden de platen wel apart vermeld, maar het aantal was kleiner dan het aantal koppels. Ook deze zending bestond uit leerwerk van verschillende modellen en dus uit gebruikt leerwerk. De bajonetskoppels hadden een broek met een lang achterstuk, terwijl de vooropgaande riem bij de broek breed uitliep, zoals ook te zien op tekeningen van Langendijk.

In een rapport van de 2^e Afdeling Infanterie in 1816 werd vermeld dat het Bataljon Infanterie van Linie nr. 2 van drie soorten koppels was voorzien: een gedeelte Engels met gespen, een gedeelte Engels met platen en een derde gedeelte van Hollands model. De koppelplaten kwamen met allerlei versierselen, zoals nummers, cijfers en wapens; specifiek worden platen met de tekst "ESSEX" genoemd. Ook was een gedeelte afkomstig van het voormalige 10^e Bataljon; deze platen waren speciaal voor dit bataljon gemaakt en droegen wellicht net als op de knopen het monogram "WI". Het leerwerk dat in april en mei 1815 werd gezonden was nieuw en speciaal voor Nederland gemaakt, want vrijwel alle koppels waren van een ovale plaat met gekroonde "W" voorzien; mogelijk zullen deze niet binnen

¹⁰ Het Bataljon Infanterie nr. 10 was in Engeland uitgerust met blauwe uniformen, soortgelijk aan die, welke naar Nederland werden gezonden. Het Bataljon Infanterie nr. 8 was in Schwedt aan de Oder gekleed met rode rokken.

het 2^e Bataljon zijn voorgekomen. Bij het maken en leveren van nieuw leerwerk van het nieuwe model, werden deze koppels niet verwisseld, maar uiterlijk zoveel mogelijk gelijk gemaakt aan het nieuwe model, met gesp bij de broek als de Franse koppels. Het korte stuk werd daartoe aan de achterzijde van de broek genaaid en het lange stuk aan het korte, zodat de naad op de rug zou vallen. Alleen voor de ovale koperen platen met een gekroonde "W" werd een uitzondering gemaakt. De daarmee uitgeruste koppels konden onveranderd blijven. Waar deze in voldoende mate aanwezig waren kon het hele bataljon er mee uitgerust worden.

8.2 Patroontas

In de voorschriften van 1814 stond vermeld dat het lederen petje onder de bak van de patroontas bevestigd zou moeten worden met twee riempjes, zoals bij de Franse patroontassen het geval was. Echter, de patroontassen van Engels model, die in het Noorden gebruikt werden, waren niet voorzien van deze twee riempjes. Het Belgische model patroontas, dat naar Frans voorbeeld was vervaardigd, had dit wel. Naar dit model werden vanaf medio 1815 de patroontassen geproduceerd, met als uitzondering dat de gespen van vertind ijzer bleven i.p.v. geelkoper. In 1817 werd bepaald dat deze riempjes verwijderd zouden worden, aangezien ze toch niet werden gebruikt. Bij het voorstel van de Inspecteur der 1^e klas Kesman werd vermeld dat noch de kwartiermutsen model 1815, noch de lederen petjes geschikt waren om onder de bak te worden gebonden.

De Engelse patroontassen hadden blikken bakken en kleppen met afgeronde hoeken. Het Belgische model had een recht gesneden klep en koperen gespen aan de bak. Pas in 1815 werd in het noorden leerwerk voor de Belgische militiebataljons besteld. Dit leerwerk was van het model als eerder aangemaakt voor de Koloniale troepen, dus zonder riempjes voor de veldpet. De enige afwijking met het latere model dat in Teupken wordt beschreven is dat de patroontassen een binnenklep van bezaanleder hadden. Eén door de leverancier Buijtenweg geleverde partij had zeemlederen binnenkleppen.

Patroontas van Brits model, 1813; deze kon 60 patronen bevatten. Opmerkelijk is het witte leren riempje links, bedoeld om de tas aan de tailleknoop te bevestigen om deze op zijn plaats te houden. Nederlandse patroontassen hadden riempjes aan de onderzijde om de veldpet onder te binden, naar Frans voorbeeld.

8.3 Ransel

Kolonel Phaff vond dat een ransel “onontbeerlijk was voor den soldaat” en liet er begin december dan ook 300 leveren voor de eerste 300 rekruten. Zeer waarschijnlijk waren dit ransels van Frans model, van ongeschoren kalfsvel met witte riemen. In maart 1814 werd in het Noorden een contract gesloten voor 26.000 ransels, waarvan 6.000 met zwart riemwerk. Deze waren van (on)geschoren kalfsvel. De draagriemen waren blijkens een inspectierapport V-vormig aangezet, met een hartvormig belegseel aan de buiten- en aan de binnenzijde. Aan de onderzijde had het ransel, zo blijkt uit een ander inspectierapport, op de hoeken passanten voor de draagriemen. Op het ransel der mariniers, zoals getekend door Teupken, lijken deze passanten ook voor te komen; het ransel model 1814 zou in vorm sterk op dit mariniersransel lijken. Een schilderij van een korporaal der vrijwillige jagers uit 1815 toont inderdaad een ransel van deze vorm.

De oorspronkelijke draagriemen waren niet doorstikt. deze riemen rekten zeer uit, zodat het ransel onaangenaam laag kwam te hangen. In 1815 werd besloten de draagriemen bij wijze van reparatie te vervangen door gestikte draagriemen, 1¼ duim of 32 mm breed. De oude draagriemen waren waarschijnlijk even breed.

9. Sabels

Sabels werden gedragen door de onderofficieren, korporaals, tamboers, pijpers, hoornblazers en cadetten. Vanaf 27 mei 1814 werden aan diverse korpsen sabels voor onderofficieren, tamboers en pijpers sabels verstrekt :

12 bataljons infanterie van linie à 145 sabels	: 1.740 sabels
4 bataljons jagers à 145 sabels	: 580 sabels
20 bataljons infanterie Nationale Militie à 133 sabels	: 2.660 sabels (geen kadetten)
4 bataljons artillerie Staande Armée à 911 sabels	: 3.644 sabels
<u>4 bataljons artillerie Nationale Militie à 911 sabels</u>	<u>: 3.644 sabels</u>
Totaal	: 12.268 sabels
Daarbij enkele kleine korpsen en de Zwitsers, totaal	: 13.200 sabels

Contracten voor de volgende aantallen sabels worden in de verbalen genoemd:

- 2.200 sabels door Carl Leopold Köller (24 februari)
- 2.000 sabels door Schnitzler & Kirschbaum (17 augustus)
- 5.000 sabels door Schimmelbusch & Zoonen te Solingen (6 september)
- 1.000 sabels door Schimmelbusch & Zoonen te Solingen (1 november)

Op 1 januari 1815 was men er slechts in geslaagd om de onderofficieren, tamboers, pijpers en hoornblazers van sabels te voorzien. Daarna begon men pas aan de korporaals en cadetten, waarvoor nog 3.000 sabels nodig waren; op 2 februari 1815 volgde de opdracht om deze te contracteren. Alleen de garnizoenscompagnieën moesten in 1814 met sabels van oud model uitgerust worden (17 per compagnie). Aangezien in geen enkel ander geval een dergelijke specificatie wordt vermeld kunnen we aannemen dat alle andere korpsen met model-sabels (Nr. 1, M1815) bewapend werden; er waren praktisch geen oude voorraden infanteriesabels.

Er bestaat een officersdegen naar het Engels model van 1803 en met de Engelse kroon, maar met het “GR” monogram vervangen door een “W”. Deze degen moet in Engeland gemaakt zijn en zeer waarschijnlijk voor een officier van het Bataljon nr. 8 of nr. 10.

Links: M1814 infanteriesabel, Model Nr. 1; rechtsboven: Voorbeelden van galon, links zilvergalon voor onderofficierschevrons.

Rechts boven: galon voor korporaalschevron. Staaltjes uit het Nationaal Archief, gedateerd 12 april 1815; rechts midden: witte franje voor zwaluwnesten. (NMM); rechts onder: witte wollen torsades voor zwaluwnesten. (NMM)

10. Distinctieve tekenen

De onderscheidingstekens voor onderofficieren, korporaals, flankeurs en muzikanten werden al vroeg voorgeschreven. Rangonderscheidingen werden al snel geleverd, maar de overige onderscheidingstekens waren nog niet voorhanden. Veel eenheden schaften zelf onderscheidingstekens aan, het zij door gebruik te maken van oude Franse voorraden (b.v. epauletten van de Garde Nationale), het zij door improvisatie.

10.1 Rangonderscheidingen

In de tweede helft van 1814 werd het galon geleverd voor chevrons voor de onderofficieren en korporaals, evenals de benodigde sabelkwasten voor de onderofficieren. Tot eind 1815 gaf het voorschrift aan dat de onderofficieren en korporaals alleen chevrons op de rokken zouden dragen, en niet op de kapotten of mouwvesten. Het galon diende in de kleur te zijn van de knopen: geel wol- of katoengalon voor de korporaals van de linie-infanterie en goud voor de onderofficieren; wit resp. zilver galon voor de Nationale Militie. Het galon diende

gebied te zijn in de uitmonsteringskleur; de chevrons dienden de vorm van een winkelhaak te hebben, met de punt naar boven wijzen. Zowel qua biezen als qua vorm kon van dit voorschrift worden afgeweken.

10.2 Zwaluwnesten voor de muzikanten

De tamboers en pijpers van de bataljons infanterie kregen zwaluwnesten voorgeschreven, de traditionele versiering voor muzikanten in het Nederlandse leger. Zwaluwnesten waren halfronde stukken laken met een versiering in dun galon en franje aan de onderzijde. De meeste korpsen droegen tot 1817 zwaluwnesten van laken in de uniformkleur, met galon en franje in de kleur van de knopen (wit of geel). Pas in 1817 werd het regel dat de zwaluwnesten dezelfde kleur hadden als de kraag van de uniform. Het Bataljon Infanterie van Linie nr. 2 had in 1814 een contract gesloten voor de onderscheidingstekens en was dus in staat om veranderingen te bedingen. Daarentegen spreekt dat de prijzen niet hoger waren dan bij andere bataljons en dat de leverancier (Budensick) tevens hoofdleverancier van het Departement van Oorlog was. Het galon zal hoe dan ook volgens model van 1814 zijn geweest, dus met een "W" over een "M" geplaatst, - niet in oude Hollandse stijl met een vierkant midden boven.

Volgens het voorschrift droegen korporaaltamboers en korporaalpijpers zwaluwnesten met gouden of zilveren franje. In een inspectierapport uit eind 1816 wordt vermeld dat de korporaaltamboer van het 2^e Bataljon zwaluwnesten met gouden bouillons en sergeantchevrons droeg, waartegen werd opgetreden. Deze situatie stamde van na de indeling in Afdelingen; het bataljon had inmiddels geen sergeanttamboer meer. Wel kunnen we hieruit concluderen dat de sergeanttamboer en de tamboer-majoor 1815 bouillons aan de zwaluwnesten hadden.

10.3 Pompons

De pompons zullen qua vorm volgens model zijn geweest, zoals beschreven in het Receuil Militair van 1813-1814:

"De pompons voor de infanterie zullen zijn wit en die der jagers groen, met een gekleurde top van de kleur der uitmonstering der rokken, zullende dezelve de lengte van $4\frac{3}{4}$ duim Rijnlands hebben, waar van $\frac{2}{3}$ wit en 1 gekleurd; - die van het 3^e en 11^e Bataillon Infanterie, als mede der twee bataillons Luikerwalen, zullen geheel wit zijn¹¹, die van de Artillerie rood met een zwarten top, en van de Pontonniers, Mineurs en Sappeurs lichtblauw met een zwarten top."

In 1815 werd dit gewijzigd in wit voor de centrumcompagnieën en donkergroen over wit voor de flankcompagnieën. Echter, uit veel bronnen blijkt dat ook hiervan werd afgeweken door verschillende eenheden, of dat ze geen pompons hadden¹². Het Bataljon Infanterie nr. 2 had wel pompons; of deze van begin af aan volgens voorschrift waren is niet bekend, maar in de lijst van zaken die ontbreken bij het bataljon van 19 augustus 1815 staan specifiek groen-over-witte en witte pompons vermeld, wat zou betekenen dat in ieder geval voor de campagne in Frankrijk de pompons volgens voorschrift waren.

¹¹ De uitmonsteringskleur van deze eenheden was wit.

¹² Het Bataljon Infanterie van Linie nr. 6 had tijdens de Waterloo-campagne helemaal geen pompons. De mogelijkheid bestaat dat meerdere eenheden geen pompons hadden, en dat ze wellicht uit Franse magazijnen pompons meenamen. Een prent van Genty van een Nederlandse 'grenadier' tijdens de bezetting van Parijs laat een flanker zien met Franse epauletten en een Franse pluim op de sjako, alles in groen en rood uitgevoerd (zie de prent op pagina 55).

Bataljonen Infanterie van Linie n. 2.

Naam der Mannkieren of Soeders van gemelde Bataljonen; Op den 19^{en} Augustus 1815.

Namen	Namen
41.	Gasten met mouwen
13.	Kapotten
19.	Schakels
107.	humbden
212.	schonnen
45	onderbroekken
37.	linie overbroekt;
26	gyns Carriage Pantaleons
58	ov. gyns sig kousen
20.	Randels.
75	groote pakkransen
30	kleine dito
139	kleine fiesp- vanden
4.	Sabels
9.	Sabel- koppels
44.	afstrikkers
5	patroonsapfen
5	patroonsapfen vanden - wullen
"	Thommen
3.	gyns Smeeltokken
-	flagborden
1.	gyns knasten met riemen
6.	fluiten
28.	broedvaktels
60.	waterfanden
9	perpans met groene kousen
279	den witten
10	gyns riemen
39	Caravans
	Smeeltokken

Op den 19^{en} Augustus 1815
Van de 2de Oude Commando, gemelde Bataljon
Specimen!

Pagina 22

De “Staat der Mankeerende Goederen” van het 2^e Bataljon Infanterie, gedateerd 19 augustus 1815. Op deze lijst staan de zaken die ontbreken bij het bataljon. Het is niet duidelijk of dit enkel zaken zijn die verloren zijn tijdens de gevechten, of dat er ook uitrustingstukken ter vervanging worden aangemerkt. Zo is de vraag om 139 leren halsdassen opmerkelijk, evenals die van 279 witte pompons en 9 witte met groene top.

10.4 Flankeursdistinctieven

Grenadiers- en Voltigeursdistinctieven waren in 1814 op grote schaal ingevoerd bij de bataljons. Eind 1814 werd dit ongemoeid gelaten omdat toch eerdaags nieuwe uniformen ingevoerd zouden worden. In 1816 werd bij de definitieve invoering alsnog opgetreden tegen deze wildgroei van emblemen. (Eventuele epauletten en pompons waren inmiddels wel vervangen door de officiële distinctieven). Kolonel Speelman, de commandant van de 2^e Afdeling Infanterie, verwonderde zich er in 1816 over dat de flankcompagnieën nog steeds niet van wings voorzien waren. De administratie gaf aan dat het galon daarvoor wel aangevraagd was, maar niet ontvangen. In het inspectierapport uit 1817 merkte de inspecteur-generaal der infanterie op dat vooral het Bataljon Infanterie nr. 2 nog gekleed was in de oude uniform. Ook werd opgemerkt dat het korps nog de oude flankeursdistinctieven droeg. Daaruit kunnen we concluderen dat ook het 2^e Bataljon bijzondere flankeursdistinctieven had aangenomen; dit waren zeer zeker geen wings, gezien de opmerking van de kolonel.

Een mogelijkheid is dat het rode en groene epauletten zijn geweest; maar tenzij de deze uit de voorraden van de Garde Nationale hadden ontvangen, waren er voor epauletten fondsen nodig, welke door de officieren of de soldaten moesten worden opgebracht. En het is mogelijk dat die daartoe niet genegen waren. Wellicht werden als onderscheidingen voor flankeurs enkel gekleurde pompons, schouderflappen en/of lakense granaten en jachthoortjes op de pandomslagen gedragen.

11. Kampementsbenodigdheden

Bij aanvang van de campagne in 1815 werden de troepen voorzien van de benodigdheden hiervoor. Een besluit uit 1816 geeft aan dat het 2e Bataljon ook hierin goed was voorzien. Op 13 april 1815 kreeg het uit het kledingmagazijn te Brussel 435 watertonnetjes met draagbanden uitgereikt. Op 6 juni kreeg het uit het magazijn voor kampementeffecten te Nivelles eveneens:

- 443 broodzakken
- 48 hakmessen (één voor elke escouade)
- 48 fourageerzakken (idem)
- 62 bidons (wateremmers)
- 61 soepbakken
- 86 zes mans kookketels

Het was de bedoeling dat hierbij de benodigde foedralen werden geleverd, maar deze worden niet specifiek genoemd.

12. Sappeurs

Eind 1815 informeerde de Intendant-Generaal in hoeverre de korpsen inmiddels van sappeursgereedschappen waren voorzien. Uit de rapporten bleek dat de Noord-Nederlandse bataljons Infanterie van Linie en Infanterie Nationale Militie nog helemaal niet van sappeursbenodigdheden waren voorzien, alleen de sappeurssabels waren geleverd; en op

enkele uitzonderingen na waren ook de sappeursgeweren nog niet verstrekt. Alleen de Zuid-Nederlandse bataljons infanterie hadden geheel of gedeeltelijk de benodigdheden ontvangen. Hierop werden bij beschikking van 29 februari 1816, nrs. 25-43 de ontbrekende uniform- en uitrustingsstukken alsnog verstrekt.¹³

De modellen voor de uitrustingen van de sappeurs waren over het algemeen in 1815 vastgesteld¹⁴. De oorspronkelijke modellen voor de sappeursgereedschappen werden vastgesteld door de Inspecteur-Generaal der Infanterie, de luitenant-generaal Tindal. Daar deze tevens het bestuur over het Belgische Departement van Oorlog had, werden de modellen in België aangemaakt. De benodigde artikelen voor 44 bataljons werden in het noorden publiekelijk aanbesteed bij beschikking van 28 febr. 1815, n°. 4. Het gereedschap bestond per bataljon uit:

- drie bijlen met tassen en bandelieren
- een zaag met tas en bandelier
- een pik(-houweel) met tas en bandelier
- een schop met tas en bandelier
- een spade met tas en bandelier

Verder voor elke man:

- een patroontas met riem
- een paar handschoenen met kappen
- een schootsvel
- een berenvellen kolbak met panache, vangsnoren en overtrekken
- een paar geborduurde bijlen met kronen voor op de mouwen der rok

Tindal had ook een model sabel en koppel gezonden, maar deze waren terzijde gelegd. De sappeurs werden uiteindelijk van de sabel van de West-Indische Jagers voorzien (het wapen werd later algemeen "sappeurssabel" genoemd). De aanbesteding van twee stukken mislukte: voor de schootsvellen waren geen intekenaars en deze werden vervolgens in België aanbesteed¹⁵. De kolbakken werden geleverd door de leverancier Bronkmeijer, maar afgekeurd op de kwaliteit van het berenvel. Hij mocht een iets mindere kwaliteit leveren, doch tegen een lagere prijs en wel uiterlijk op 15 juni 1815¹⁶. Bij Koninklijk Besluit van 28 september 1817, L. S2 n° 48, werd bepaald dat de kolbakken voortaan zonder nutteloze toevoegsels en versierselen zullen zijn, - waaruit valt af te leiden dat ook hier veelvuldig van de voorschriften werd afgeweken:

¹³ Er was overigens wel één Noord-Nederlands bataljon dat al sappeursuitrustingen bezat voor 12 sappeurs, namelijk het 8e Bataljon (voorheen het 2e Bataljon van het Oranje Legioen), dat overigens niet bij het veldleger was ingedeeld. De Majoor Rappard van dit bataljon had naar verluid op eigen gezag deze laten aanschaffen. Bij de uitrusting hoorden o.a. kolbakken, schootsvellen en pastichebaarden. Het bataljon werd bevolen dit ten laste van die majoor te laten (missives van 12 en 30 januari 1815, n°. 15 en 26). Begin 1816 blijkt dat de officieren van het bataljon deze kosten gezamenlijk op zich genomen hebben en dat het bataljon toestemming had gekregen om de kolbakken en schootsvellen te blijven dragen.

¹⁴ Bij circulaire beschikking van den Intendant-Generaal van 21 oktober 1816, n°. 69-77 werd een nieuw model handschoenen met stijve kappen aan de troepen te voet en te paard gezonden; bij circulaire beschikking van 4 augustus 1821, n°. 1 werd een nieuw model schootsvel voor sappeurs aan de Afdelingen en Regimenten infanterie gezonden.

¹⁵ Missive 30 mei 1815, n°. 64

¹⁶ Missive 25 mei 1815, nr. 47-48; dit is wellicht de reden dat o.m. het Zuid-Nederlandse Bataljon Infanterie nr. 4 nog niet van kolbakken waren voorzien.

"[...] Dat voorts de kolbaks, welke thans door de sappeurs der infanterie worden gedragen, voortaan eenvoudiger zullen worden gemaakt, zonder rooden hangenden kap, noch panashe, rooden appel en vangsnoer; en dat in plaats van dien, het bovenste gedeelte van het kolbak zal bestaan in eenen bodem gelijk aan die der schako's, evenwel zoodanig ingezet, dat het haar der muts niet worde bedorven, en dat de roode appel waardoor de panashe wordt gestoken, door eenen witten van gelijke grootte en form, doch zonder gat, worde vervangen."¹⁷

Eind 1818 werden de bataljons der Staande Armée opgeheven en verdeeld over de militiebataljons van hun afdeling. Bij deze reorganisatie werd het aantal sappeurs vergroot tot twee per compagnie, inclusief de drie compagnieën van het depotbataljon. De 1e compagnie van elk bataljon gaf net als daarvoor bovendien de korporaal-sappeur. Gezien het grote aantal sappeurs bij de afdeling, werd begin 1819 bepaald dat de korporaal-sappeur van het 1^e bataljon de titulaire rang en distinctieve tekenen van sergeant zou dragen. Op het laatst van 1823 werd deze titulaire rang omgezet in een effectieve rang.

Tamboer, flankcompagnie (grenadiers?), Regiment Zwitsers nr. 29, 1817. De pompon met gekleurde top is volgens voorschrift (mits deze donkergroen is), evenals de wings, maar de kraag is voorzien van granaatemblemen, evenals de draagriem van de trom. De zwaluwnesten lijken afwezig en vervangen door lange franje onder de wings. De rok is bovendien rijk voorzien van galon op de kraag, langs het front van de rok en op de mouwen. De lissen op de borst hebben een vorm die afwijkt van het voorschrift. Een schilderij van een tamboer van hetzelfde regiment (zie pag. 63) heeft dezelfde lissen, wat aangeeft dat dit specifiek door dit regiment zo werd gedragen.

¹⁷ Circulaire van 4 oktober 1817, n°. 27, getekend door de Commissaris-generaal van Oorlog Goltz

V. Afwijkingen op de voorschriften

De nieuwe uniformen die in de voorschriften van 9 januari 1815 werden voorgeschreven voor het Nederlandse leger werden nog niet, of slechts gedeeltelijk gedragen ten tijde van de Waterloo-campagne. Er werden in korte tijd snel na elkaar wijzigingen doorgevoerd, en het was gebruikelijk om oude uniformen eerst af te dragen voordat deze werden vervangen. Bij een laatste reorganisatie op 21 april 1815 werden nog infanteriebataljons samengevoegd: dit waren veelal bataljons die in 1814 eenzelfde bataljonskleur toegewezen hadden gekregen¹⁸. Ook werd uitmonsteringslaken verstrekt om de uitmonsteringen op de rokken te vervangen. Waar mogelijk improviseerden de eenheden met b.v. linnen opslagen in de voorgeschreven kleur, zoals door bv. de Bataljons Infanterie Nationale Militie nrs. 3 en 19 werd gedaan. Een belangrijke verandering was dat de flankcompagnieën niet meer zouden worden aangeduid als grenadiers en voltigeurs; in de circulaire van 5 maart 1814 wordt duidelijk vermeld onder punt 7:

"Bij de infanterie zijn er geen *grenadiers* of *voltigeurs*. De beide vleugelcompagnien zijn flankeurs. Aan de compagnieën worden doorlopende nummers gegeven. De flank-compagnie op den regtervleugel bekomt No. 1, die op den linkervleugel No. 10."¹⁹

Op de betalingslijsten van het fonds 1815 wordt voor de flankcompagnieën bij zowel de linie, jagers als militie gesproken van 'flankeurs' of *flaqueur*; hiermee werd een lichte infanterist (zoals een voltigeur) aangeduid. Gedurende de Napoleontische oorlogen werden de compagnieën grenadiers en voltigeurs steeds vaker beide als lichte infanterie ingezet; vaak opereerden ze samen in het veld of bij een bestorming, zoals bijvoorbeeld door J. Koch in zijn memoires wordt beschreven²⁰. In het nieuwe Nederlandse leger werd daarom besloten om beiden aan te duiden als flankeurcompagnieën en de uiterlijke verschillen tussen beide compagnieën te laten verdwijnen. Ook werd sterk benadrukt dat deze compagnieën zichzelf niet meer als elite mochten aanduiden: het moesten vooral modelcompagnieën zijn, "slecht zoo veel mogelijk bestaande uit manschappen van dezelfde lengte", zodat het er op parades beter uitzag. Hoewel tijdens de Waterloo-campagne de flankcompagnieën veelvuldig zijn ingezet als lichte infanterie werden ze dit pas officieel in 1818, toen de bataljons Jagers werden opgeheven. Vanaf dan werden ze ook als zodanig specifiek getraind en kregen de compagnieën hoornblazers toegewezen in plaats van tamboers en pijpers.

Na de Waterloo-campagne en de bezetting van Parijs werden alle bataljons geïnspecteerd. In 1816 volgden naar aanleiding hiervan een aantal verordeningen die voor meer uniformiteit zorg moesten dragen, en afwijkingen van de voorschriften moesten uitbannen. In de circulaire van 20 maart 1816 werd aangegeven:

"Orders voor de Algemeene uniformiteit in de kleding en het equipement van het leger, bevattende hoofdzakelijk: dat de [...] flankeur compagnieën, behalve de

¹⁸ Het 10^e Bataljon werd samengevoegd met het 2^e Bataljon, hoewel het 10^e niet de nieuwe uniformen met gele uitmonstering droeg. Het 7^e Bataljon werd bij het 15^e (beiden lichtblauw) en het 3^e bij het 14^e (wit) gevoegd. Echter werden het 1^e (oranje) en het 8^e (roze) ook samengevoegd, evenals het 4^e (ponceaurood) bij het 9^e (oranje).

¹⁹ Later worden de bataljons gereorganiseerd tot 6 compagnieën, waarbij de linkerflankcompagnie het nummer 6 ontvangt.

²⁰ Johannes Christian Friedrich Koch (geboren 16 november 1785 te Wirminghausen, overleden 12 januari 1872 te Leiden) diende in 1^e Bataljon, 2^e Regiment Infanterie als onderofficier der grenadiers gedurende de campagnes in Spanje, 1807-1814; in 1815 was hij luitenant-adjudant van het Bataljon Infanterie Nationale Militie nr. 17; dit bataljon werd in 1816 onderdeel van de 2^e Afdeling Infanterie.

wings, geene verdere distinctieve zoo als leeuwen-koppen, granaten, hoorns; [...]."

Hieruit kunnen we afleiden dat de flankeurs van de verschillende bataljons onofficiële versieringen droegen. Grenadiers kwamen officieel niet meer voor bij de infanterie; dat de term echter vrij algemeen gebruikt werd blijkt o.m. in memoires waarin duidelijk over grenadiers wordt gesproken²¹. In de exercitie van 1815 staat in de pelotonsschool omschreven in de "Verordeningen omtrent het Schieten naar de Schijf":

"Alle de korporaals, grenadiers en fuseliers zullen ieder jaar tot dit onderwijs overgaan [...]."

In de flankeursdistinctieven kwam dit dan ook tot uitdrukking. Op 28 juni volgde nog een "Nadere verordening voor de eenvormigheid in de kleeding en equipering; inhoudende: explicatie der order nopens de distinctieve teekenen van de flankeurs; [...]". Zoals eerder vermeld droeg het Bataljon Infanterie nr. 2 in 1817 nog de oude uniformen, met afwijkende flankeursdistinctieven, alleen weten we nog niet welke. Uit beschrijvingen kunnen we opmaken dat er door meer eenheden van de voorschriften werd afgeweken, en op contemporaine afbeeldingen zijn een aantal van deze afwijkingen te zien.

Niet alleen werd er gewezen op de voorschriften voor de flankeurs, ook de voorschriften voor de andere manschappen en officieren dienden strikt te worden nageleefd. De sappeurs mochten geen vangkoorden en pluimen meer op de kolbak dragen, alleen een rode, later witte 'appel' (een ronde pompon). Hun leren schootsvel moest wit zijn, net als het leerwerk van de tamboers. De officieren waren er in augustus 1815 al op gewezen dat ze hun sjerp om de middel moesten dragen in plaats van -zoals veel officieren schijnbaar deden,- over de rechterschouder; nu moesten ze er voor zorgen dat hun kleding volgens voorschrift was gemaakt.

Het zou allemaal nog enkele jaren duren voordat alles helemaal op orde was. De oude partijen leerwerk bleven nog langer in gebruik, maar werden langzaamaan vervangen door het nieuwe 'Hollandse' model. Het oude leerwerk werd doorgestuurd naar de Schutterijen: tijdens de Tiendaagse Veldtocht in 1831 droegen enkele compagnieën Schutters bajonetbandelieren met een koppelplaat waarop een gekroonde "W", dezelfde die 16 jaar eerder per schip vanuit Groot-Brittannië werden aangeleverd en in de Bevrijdingsoorlog werden gedragen.

²¹ Zie hiervoor de memoires van luitenant Scheltens van het Zuid-Nederlandse Bataljon Infanterie van Linie nr. 7; en van luitenant Roorda van Eysinga van het 19^e Bataljon Infanterie Nationale Militie.

J. A. Langendyk del.

W. Neuvhoff sc.

Belgische Landmilitie Grenadier Corporaal en eene Marketenster. | Un Caporal des Grenadiers de la Milice Nationale de Belgique. & Une Vivandiere.

A la Haye, chez W. Esfer. Marchand d'Estampes. &c.

VI. Originele uniformstukken

Hier vindt u een verzameling van originele uniformstukken en wapens uit onder meer de collectie van het Nationaal Militair Museum (NMM). De afbeeldingen van sabels en degenen zijn afkomstig van www.sabels.net. Er zijn ons helaas geen originele uniform- en uitrustingsstukken van het Bataillon Infanterie van Linie nr. 2 bekend, maar deze stukken geven wel een goed beeld van de uniformering, bewapening en uitrusting van de Nederlandse infanterie in 1814-1815.

1. Rok van een sergeant-majoor, behorende tot de flankcompagnie van een bataljon Jagers.

De knopen zijn niet origineel maar van een uniform van de Rijdende Artillerie. De bandelier is een omgebouwde Britse bandelier met een gesp in plaats van een koppelplaat.

Pagina 30;

Links boven: de rok in de oude opstelling van het Legermuseum te Delft; rechts boven: detail van de sergeant-majoorchevrons. De chevrons zijn enkel op de rechtermouw van de rok bevestigd. De gele lakense wol waarop de galon is aangebracht is getand.

Rechts boven: detail van de wing met dun goudgalon en gele paspellering. De wing is met een passant van goudgalon op de schouder bevestigd; rechts onder: detail van de kraag.

2. Rok van een korporaal van de Compagnie Vrijwillige Jagers, Bataljon Jagers nr. 16. 1815

De rok is gedragen door Jhr. R. Baron van Breugel Douglas, korporaal van voornoemde compagnie, bestaande uit studenten van de Universiteit van Franeker. De wings ontbreken helaas, wel zijn de passanten van dun goudgalon op een rode ondergrond zichtbaar. Ook de zakopening in de plooi is goed zichtbaar. De panden en schuin geplaatste valse zakken hebben een afwijkende vorm. De chevrons lijken direct op de mouwen te zijn aangebracht; deze zijn aan de uiteinden in de naden weggewerkt. (Fries Museum Leeuwarden / M. Wink)

Korporaal Bavius van Hylckama van dezelfde compagnie beschreef in zijn "Dagverhaal" zijn uniform:

"Ons uniform was eenvoudig doch proper, zijnde de montering rok donker groen, met een geel biesje, gele staande kraag, rode voering en gele knopen, grijze pantalon met grijze stropkousen, een fijne filten schakos met een kopere walthoorn en het nummer van het bataillon er onder. Voorts een gewone sabel, randsels en patroontas. Ons vertrek was bepaald op den 13 Julij des morgens te 3 uren. Den avond te voren nam ik afscheid van alles wat mij lief en dierbaar was en begaf mij vroegtijdig ten rust. Na mijn randsel behoorlijk van al het nodige te hebben voorzien, wat een zoldaat behoort te hebben bestaande in 2 hemden, 2 hemdrokken, 2 paar kousen of sokken, 2 onderbroeken, 1 vest met mouwen, 1 paar schoenen, 2 linnen pantalons en dito slopkousen, 2 schoenborstels, 1 schoensmeerdoosje, 1 vlesse met olie voor het geweer en andere kleinigheden."

Jhr. R. Baron van Breugel Douglas, afgebeeld in zijn uniform. Het uniform is geheel volgens voorschrift, behalve de gele bies op de pantalon, een onofficiële toevoeging door de vrijwilligers die bij de overige compagnieën van het bataljon niet voorkwam (zie ook de prenten op pag. 60).
(Fries Museum Leeuwarden / M. Wink)

4. Wing, Schutterij van Amsterdam, 1820

Donkerblauwe wol, geel dun blokgalon, oranje biesen. Zie ook de afbeelding van en flankeur der Schutterij op pag. 61. (Rijksmuseum)

5. Rok van een fuselier, Regiment Zwitsers nr. 30, 1815-1820.

De rokken van deze regimenten waren versierd met galons op de voorzijde, zoals later ook de rokken van de Gardegrenadiers. (NMM).

Rechts het portret van Karl Joseph Leodogar Uttinger, kapitein in het Regiment Zwitsers nr. 32, 1815, door Johann Caspar Moos. Officiëren dienden enkel lissen op de kraag te hebben; bovendien wijken deze af van het voorgeschreven model, zoals op de manschappenrok links te zien is. (Landesmuseum Zürich)

6. Rok van een fuselier, Bataljon Koloniale Infanterie "Inn- und Knyphausen" nr. 37, 1815-1820.

De kraag is open; opslagen, kraag en manchetten zijn rood gepaspelleerd. De borstopslagen verdwenen na 1820. Links het portret van cadet-flankeur Johannes Abraham Vonk. (1801-1818), 19^e Bataljon Oost-Indische Infanterie. (NMM)

7. Rok, 1814-1815

Rok, recent geïdentificeerd als zijnde van een adjudant van het 27^e Bataljon Jagers, 1814-1815. De zwaluwnesten lijken qua ontwerp van een latere datum en horen niet bij de rok. (NMM) (Met dank aan R. Wolters.)

Boven: een knoop voor het uniform van een officier van de Generale Staf, gemaakt in Groot-Brittannië. (Particuliere collectie)

8. Uniformknopen, 1814 - 1820

De twee knopen linksboven zijn vrij grof en lijken geïmproviseerd, stammend uit het begin van de Bevrijdingsoorlog. De overige knopen zijn genummerd, zoals voorgeschreven in 1814 - 1815. Een uniformjas had, volgens de voorschriften van januari 1815, 17 grote en 8 kleine uniformknopen. (Particuliere collecties)

8. Knoopmodellen, 1815

Verschillende modellen grote en kleine uniformknopen, op een verzegelde kaart; van boven naar beneden:

- 1.- rok van de officieren der infanterie; 2.- rok en rokjas, officieren der artillerie; 3.- idem, officieren der cavalerie en generale staf; 4.- rokjas van officieren der militaire administratie en adjudanten van de gouverneur-generaal; 5.- rok en rokjas, officieren der genie en sappeurs; 6.- idem, officieren der gezondheid (in zilver voor apothekers; 7.- rokjas, officieren der infanterie. (NMM)

9. Sjako van het model van het Algemeen Depot der Landmagt, 1815

Dit model is vrijwel het zelfde als dat van de infanterie, echter de klep aan de achterzijde ontbreekt. Duidelijk zichtbaar is de leren houder voor de pompon, met een gat erdoor waar een splitpen werd doorgestoken om een kleine uniformknoop te bevestigen en zo de pompon vast te zetten. (NMM)

10. Sjako van een fuselier, Regiment Zwitsers nr. 30, 1815-1820

De sjako is van het nieuwe model, met voor- en achterklep en diadeemvormige sjakoplaat. De lis is van messing; de pompon is wit voor fuseliers. De diadeemvormige plaat is wel in 1815 voorgeschreven, maar is in de campagne van dat jaar niet gedragen. (NMM)

11. Sjakoplaat, infanterie, 1815

Deze plaat, voor een manschap, is gemonteerd op een sjako voor de schutterij en gedragen tijdens de Belgische Opstand (1830-1839). Zeer waarschijnlijk is de plaat afgedankt toen de nieuwe sjako's werden geleverd, en aldus doorgegeven aan de schutterij. (NMM)

12. Links boven: sjakoplaat, infanterie, 1815

Deze sjakoplaat werd voorgeschreven in 1814 voor de infanterie. (Waterloo museum)

13. Rechts boven: sjakoplaat voor een officier, 1815.

De plaat is 10,7 cm. Hoog en 6,5 cm. Breed. Dit type sjakoplaat kwam in verschillende varianten voor bij de infanterie in 1814-1815. (NMM)

14. Links: sjakoplaat, infanterie, 1815

Een wat grove uitvoering van de sjakoplaat. Verschillende versies waren in gebruik. (NMM)

15. Kokardes, 1815-1820

Links een stoffen kokarde, zoals gedragen door officieren, rechts een leren kokarde, gedragen op de sjako door soldaten en onderofficieren. De getande kokarde is officieel van na Waterloo.

16. Sabelkwast, 1815

Oranje dragon, met oranje kwast met oranje-blauwe top. Sabelkwasten werden uitgereikt aan korporaals en onderofficieren, waarbij de modellen van onderofficieren van zilver- of goudgalon waren, met zilveren of gouden franje in de kwast verwerkt.

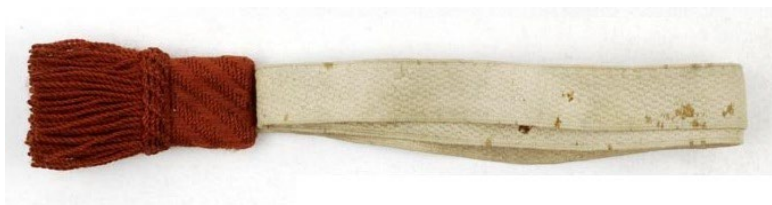
17. Sabelkwast, 1815

De groene kleur en de gouden franje doen vermoeden dat het hier om een model gaat dat is gedragen door een onderofficier van een eenheid Jagers.

18. Sabelkwast, luitenant, 1815

De dragon is zilver met oranje, de kwast is van zilveren franje.

19. Twee sabelkwasten voor korporaals, Model nr. 2, 1815

Het voorgeschreven model was een witte dragon met oranje kwast en top.

(Kokardes en sabelkwasten collectie NMM)

20. Zwaluwnest voor de infanterie, 1815-1820

Wit laken met geel galon en franje. Dit exemplaar is volgens voorschrift gemaakt, zij het dat het M-vormige galon over het W-vormige galon is geplaatst. (NMM)

21. Paar zwaluwnesten voor de infanterie, 1825

Bij dit paar ontbreekt het galon langs de bovenzijde. Ook hier is de "M" over de "W" geplaatst. De zwaluwnesten zijn gewatteerd. (Rijksmuseum)

22. Nederlandse soldatenschoenen, ca. 1820

Schoenen van dit type werden vanaf 1815 voor het Nederlandse leger geproduceerd. (NMM)

23. Nederlandse soldaten-schoenen, ca. 1820

Dit model is halfhoog; de leren veter is bewaard gebleven. (NMM)

De soldatenschoenen kregen al snel de bijnaam "Kistjes" (van: doodskist), een naam die tot heden ten dage in gebruik is gebleven.

24. Diverse typen Franse soldatenschoenen, ong. 1812

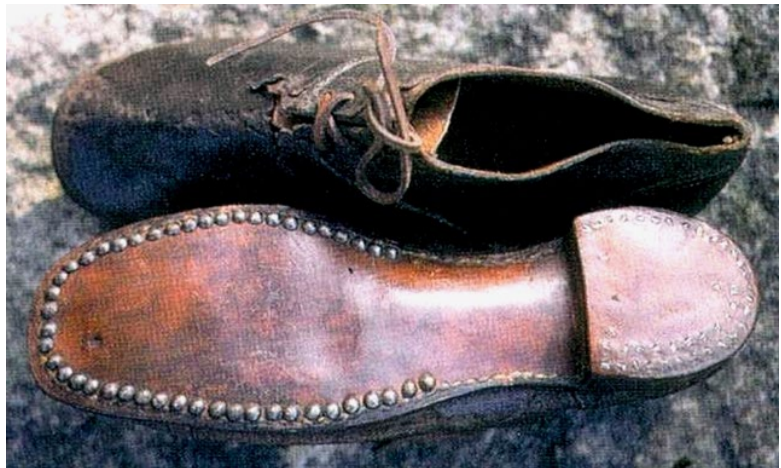
De hier getoonde schoenen zijn Franse soldatenschoenen. Deze exemplaren komen uit diverse musea. De eerste schoenen die aan de Nederlandse eenheden zullen zijn uitgereikt zullen van dit type zijn geweest.

De schoenen kennen geen linker- en rechterschoen; door het dragen gingen ze naar de voeten staan en vormden ze zich tot een linker- en rechterschoen. Het verhaal gaat dat de soldaten hun schoenen elke dag zouden moeten wisselen om te zorgen dat de vorm ervan gelijk bleef, maar degenen die tegenwoordig replica's van deze schoenen dragen geven aan dat al na één keer dragen de schoenen al dusdanig naar de voeten zijn gevormd, dat dit niet meer mogelijk is. Zeer waarschijnlijk is dit verhaal dan ook niet waar.

De schoenen werden vaak aan de onderzijde van nagels en een ijzerstuk op de hak voorzien. Dit, om slijtage te voorkomen. De schoenen werden geacht ongeveer een half jaar mee te gaan; de soldaten behoorden dan ook regelmatig nieuwe schoenen te krijgen, veelal twee paar, zodat er één paar als reserve kon worden meegedragen.

25. Links en midden: Sappeurssabels

Drie varianten van de Sappeurssabel, model 1805. Dit model werd voor het eerst geïntroduceerd bij de Regimenten Jagers van de Bataafsche Republiek, daarna geherintroduceerd voor de Sappeurs van de infanterie en het Corps Mineurs, Sappeurs en Pontonniers in 1814.

26. Rechts: Sappeursbijl

Het meest kenmerkende gereedschap van de sappeurs was de bijl. Dit type was vanaf 1815 in gebruik tot 1850. Spaden en schoppen waren daarnaast gebruikelijk.

27. Sappeurshandschoenen

De sappeurs kregen witte handschoenen met stijve kappen voorgeschreven. Deze zijn helaas niet geleverd voor de Waterloocampagne, evenals het grootste deel van de sappeursbenodigheden. (Rijksmuseum)

28. Sappeursschort

Het leren schort was het kenmerkendste uitrustingsstuk van de sappeurs. Het diende om de kleding te beschermen. Het leren schort moest wit zijn. (Rijksmuseum)

29. Patroontasje voor een sappeur, 1820-1832

Als patroontas droegen de sappeurs voorop een klein tasje met ruimte voor acht patronen. De klep van het tasje was versierd met geelmetalene granaatjes en een paar gekruiste bijlen. Dit exemplaar is gebruikt door de 1^e Afdeling Noord-Hollandse Schutterij. (Rijksmuseum)

30. Patroontas van Hollands model

Aan de binnenzijde bevindt zich een houten blok met 2 vakken voor patronen en 6 gaten voor patronen en een olieflesje. Eenheidsmarkeringen aan de binnenkant geven aan dat het exemplaar in 1819 is uitgegeven. (NMM)

31. Patroontas van Hollands model

Aan de onderzijde zijn de ijzeren gespen duidelijk zichtbaar. Deze patroontas is in 1830 meegevoerd door korporaal J.A. Maks van het 1e Bataljon van de Afdeling Noord-Hollandse Schutterij. (Rijksmuseum)

32. Patroontas en bandelier van Hollands Model

De bandelier is uit één stuk gemaakt. De hoeken van de flap zijn afgerond, in tegenstelling tot veel modellen die recht gesneden zijn. Naast dit model werden in 1817 nog steeds de Britse modellen van de eerste leveringen gedragen. (NMM)

33. Brits Infanteriemusket "Brown Bess", 3rd of 'India' Pattern, 1814-1815

Dit model werd in 1797 geïntroduceerd in het Britse leger. Op 1 maart 1814 waren 50.000 musketten door de Britten geleverd. 35.352 waren er in gebruik, de rest was opgeslagen. In 1821 waren er in het Nederlandse leger uiteindelijk 62.828 exemplaren in gebruik. (NMM)

34. Boven: Nederlands infanteriemusket m1815 nr. 1

Dit model werd aangenomen op 23 augustus 1814. Van dit geweer waren in 1815 nog te weinig voorhanden voor het hele leger. In 1821 werden de nog in gebruik zijnde Britse musketten definitief vervangen door dit model.

35. Onder: Nederlandse sappeurskarabijn

De sappeurskarabijn was korter dan het infanteriemusket. Hiervan waren er in 1815 nog maar enkele van verspreid; de meeste sappeurs bij de infanterie beschikten over Britse musketten zoals de soldaten.

36. Rechts: musketgereedschap

Twee driekante gereedschappen, met twee schroevendraaiers en een priem om pennen mee uit te steken; en een zgn. 'aftrekker' om vastgelopen kogels uit de loop te verwijderen. (NMM)

37. Infanteriedegen

In 1814 werd een model degen voorgeschreven voor de officieren dat het Britse model volgde. Sommige officieren schaften voor zichzelf sabels aan. De bovenste degen is gedragen door Kapitein J.W. Techters van de Utrechtse Vrijwilligers. De middelste degen is rijkelijk versierd met etswerk.

38. Tamboer-majoorstok, 1815

De stok van de tamboer-majoor was langer dan die van de sergeant-tamboer en de korporaal-tamboer. (NMM)

39. Trommelstokken

Twee verschillende trommelstokken; de bovenste is iets fraaier afgewerkt, de onderste is volgens voorschrift zwart geschilderd. (NMM)

40. Links boven: houten trommel, 1814

In de lijst met uitrustingsstukken welke ingeleverd waren door het 10e Bataljon Infanterie bevond zich ook een houten trommel, vermoedelijk één van een model als deze. Deze trommel is zeer waarschijnlijk in gebruik geweest bij een schutterij. De trombanden waren bij de Zuid-Nederlandse bataljons geschilderd in het bekende rood-wit-blauwe driehoekenpatroon, dat bij alle infanterietrommels zou worden voorgeschreven na 1815; terwijl bij de Noord-Nederlandse trommels deze waren beschilderd met rood-wit-blauwe diagonale strepen. (NMM)

41. Fluitenbos

Ook 'Fluitenkast' genaamd; deze bevatte volgens voorschrift drie fluitjes in A, C en E. (NMM)

42. Rechts boven: trommel van de infanterie, ong. 1820.

43. Rechts onder: trommelstokken, ong. 1820.
(Stadsmuseum Rotterdam)

44. Draagriem met haak, ong. 1814-1815

Het voorschrift zou later aangeven dat de trommel aan een leren knoop gedragen moest worden. (NMM)

45. Links: tamboersstok, 1814-1832

Deze stok is gebruikt tijdens de Belgische Opstand door Korporaal-Tamboer W. de Vries, 2^e Afdeling Amsterdamse Schutterij. (Rijksmuseum)

46. Rechts: uniform van een tamboer, Bataljon Infanterie Nationale Militie nr. 8, voorheen nr. 12.

Foto van de voormalige opstelling in het Legermuseum, voorheen te Delft. De rok en de trommel zijn origineel, de veldpet, pantalon en slopkousen zijn replica's.

47. Velfles

Brits model, gemaakt van hout en gedragen aan een leren riem. Van dit model zijn enkele duizenden exemplaren geleverd door Groot-Brittannië aan Nederland. De watertonnetjes werden in het Britse leger gewoonlijk aan het begin van de campagne uitgereikt, en na afloop weer ingeleverd; daarom hadden ze veelal geen eenheidsmarkeringen. De Nederlandse eenheden brachten wel eenheidsmarkeringen aan. De tonnetjes werden later vervangen door blikken modellen.

48. Links: eetketel, 1815-1832

Dit model is lange tijd in gebruik geweest; dit exemplaar behoorde toe aan Flankeur-korporaal W. Boelen, 1^e Bataljon, 1^e Afdeling Hollandse Schutterij. (Rijksmuseum)

49. Linnen knopenzakje, 1820

Een zakje waarin reserveknopen voor de kapotjas werden opgeborgen. (Stadsmuseum Rotterdam)

50. Zakboekje met blikken opbergbus, 1815

Dit zakboekje behoorde aan Jurrens Jans Melchior, fuselier in het 4^e Bataljon Infanterie Nationale Militie. Hij heeft deelgenomen aan de campagne in Frankrijk. (Historisch Archief Midden-Groningen)

51. Bataljonsvlag (fanion) van de Leidse Schutterij

Onderstaand exemplaar is in 1814 uitgereikt aan de Leidse Schutterij. Een fanion is geen officieel regimentsvaandel, maar een bataljonsvlag. Veelal werden ze van andere materialen gemaakt en waren ze eenvoudiger dan vaandels. Bij gebrek aan vaandels werden fanions en richtvlaggen voorgeschreven in oktober 1815. De fanions moesten oranje zijn, met een witte rand; aan de ene zijde een gekroonde 'W', aan de andere de eenheidsaanduiding, beide wit. De richtvanen waren wit, de rand en aan beide zijden een gekroonde 'W' in het oranje. Toen dit voorschrift werd uitgereikt aan de bataljons gaf het 15^e Bataljon Infanterie Nationale Militie aan dat zij al een fanion en richtvanen volgens voorschrift hadden; dit bataljon hoefde geen nieuwe vlaggen aan te schaffen. Hieruit valt te concluderen dat meerdere eenheden dus al fanions en richtvlaggen hadden, zij het van diverse ontwerpen.

52. Fanion, vrijwillige compagnie, Bataljon Jagers nr. 27

Hoewel het Nederlandse leger in 1815 officieel geen vaandels uitgereikt had gekregen, zijn er toch enkele vaandels en fanions bewaard gebleven, waarvan het vermoeden bestaat dat ze gedragen zijn in de campagne van 1815. Dit fanion is oorspronkelijk van groene zijde, met daarop in goud geborduurd een jachthoorn met daarin het bataljonsnummer 27, aan de andere zijde de tekst "AAN KONING/EN/VADERLAND/GEWYD".

53. Vaandel/fanion, Bataljon Jagers nr. 36

Witte zijde, borduurwerk in goud met zwart omrand. Aan de ene zijde tekst "BATAILLON/DE/CHASSEURS/N° 36", een gekroonde "W" aan de andere zijde. Op beide zijden in elke hoek een jachthoorn. Opvallend is dat het opschrift in het Frans is.

54. Richtvaan van de Vrijwillige Flankcompagnie van het Bataljon Jagers nr. 16.

Afmeting: 45 x 45 cm. Het opschrift is: "COMP/VRY/ WILLIGE / JAGERS"; op de achterzijde: "PRO / VINCIE / VRIES / LAND". Ook dit is een onofficieel model.

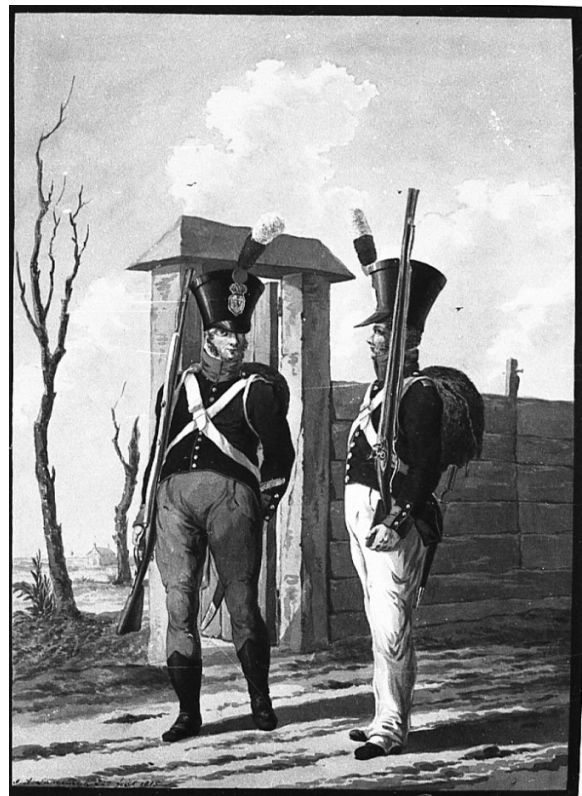
VII. Prenten en schilderijen

Hier vindt u een verzameling van verschillende schilderijen en prenten van Nederlandse soldaten te voet, zowel infanterie, jagers als artillerie. Veel afbeeldingen zijn helaas van na 1815; niettemin geven ze een goed beeld van het uiterlijk voorkomen van de Nederlandse infanterist in de nadagen van het Napoleontische tijdperk.

1. (Zelf)portretje van Engelbertus Koolman, Bataljon Infanterie van Linie nr. 13, 1814

Sjako met gekroonde plaat, witte pluim met rode top; halfhoge zwarte slopkousen over grijze pantalon met smalle klep; witte bandelier van Brits model, met een gesp in plaats van een koppelplaat. De sabel is zeer waarschijnlijk door de tekenaar toegevoegd. Engelbert Koolman (geb. 21 mei 1793 te Monnikendam) trad op 13 december 1813 als fuselier in dienst bij het 13^e Bataljon voor de duur van de Franse bezetting, tegen een premie van vijf dukaten. Hij nam deel aan het beleg van Naarden en verliet de dienst met paspoort op 28 december 1814.

2. Infanterie van Linie, 1814

Prenten van Langendijk. Boven: officieren (links) en soldaten van het 4^e Bataljon Infanterie, onder: officieren (links) en soldaten van het 14^e(?) Bataljon Infanterie. De officieren en manschappen van het 4^e hebben volgens voorschrift pluimen en pompons met een top in de uitmonsteringskleur, de anderen niet. De uitmonsteringskleur van het 14^e was overigens wit, zodat het hier waarschijnlijk om een ander bataljon gaat. Zie ook de bij de officieren de decoraties op de panden; en bij de manschappen de Engelse bajonetbandelier met gesp.

3. Boven: Artillerist, 1814

Tekening van Deman. Het uniform komt vrijwel geheel overeen met het uniform van de infanterie in 1814 (de uitmonsteringskleur is zwart, met rode voering en paspelling).

4. Rechts boven: Portret van een officier van de Landmilitie, 1814?

De rok heeft een open kraag. De knopen lijken bol en van geelmetaal, de epaulet is zilver.

5. Rechts onder: Soldaat van de Landmilitie, 1814

Wit-over-rode pompon, rok met open kraag, 'gesloten' grijze pantalon met halfhoge zwarte slopkousen. De patroontasbandelier wordt over de bajonetbandelier gedragen, maar de bajonetskoppelplaat is nog net zichtbaar.

6. Fuselier en Flankeur van de Infanterie van Linie

Prent van Leonardus Schweickhardt, omstreeks 1816-1819. De sjako heeft de nieuwe diadeemvormige plaat, maar de wings zijn nog van het oude model.

7. Rechts boven: twee infanteristen.

Tekening van J. Hari. Op de diadeemplaat staat het nr. '26', echter was het 26^e een bataljon koloniale infanterie.

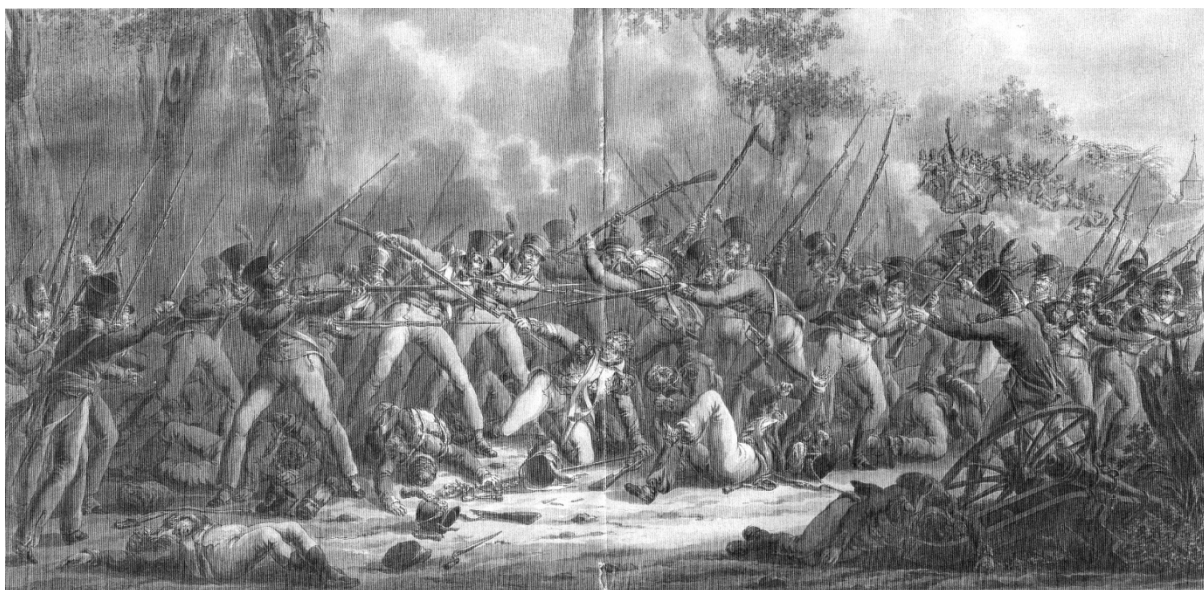
8. Links onder: Officier, rechterflankcompagnie van het Bataljon Infanterie nr. 12(?), 1815.

De officier draagt het uniform zoals voorgeschreven in 1813-1814. Op de borst draagt hij een medaille, vermoedelijk de Militaire Willemssorde. Detail van een prent van Martinet, gemaakt tijdens de bezetting van Parijs.

9: Rechts onder: Flankeur van een bataljon Nationale Militie, 1815.

Prent van Genty, gemaakt tijdens de bezetting van Parijs. De groen-rode epauletten en pluim zouden zijn geroofd uit een Frans magazijn. Op het Britse leerwerk is de plaat vervangen door een gesp en is een ruimnaad bevestigd.

10. Nederlandse infanterie in gevecht (Slag bij Quatre-Bras?)

Prent van Langendijk uit 1816. Vermoedelijk is het een voorstelling van het Bataljon Infanterie van Linie nr. 7 bij het bos van Bossu. De soldaten zijn echter gekleed in Noord-Nederlandse uniformen, terwijl het Bataljon Infanterie nr. 7 een Zuid-Nederlandse (Belgische) eenheid was. Opmerkelijk zijn de Franse sjako's met 'jugulaires', en epauletten van Frans model. De soldaten van de Nationale Militie lijken gekleed volgens voorschrift. Zowel aan Nederlandse als aan Franse kant dragen enkele soldaten een veldpet van het 1815-model, het zgn. "Hongaarse model".

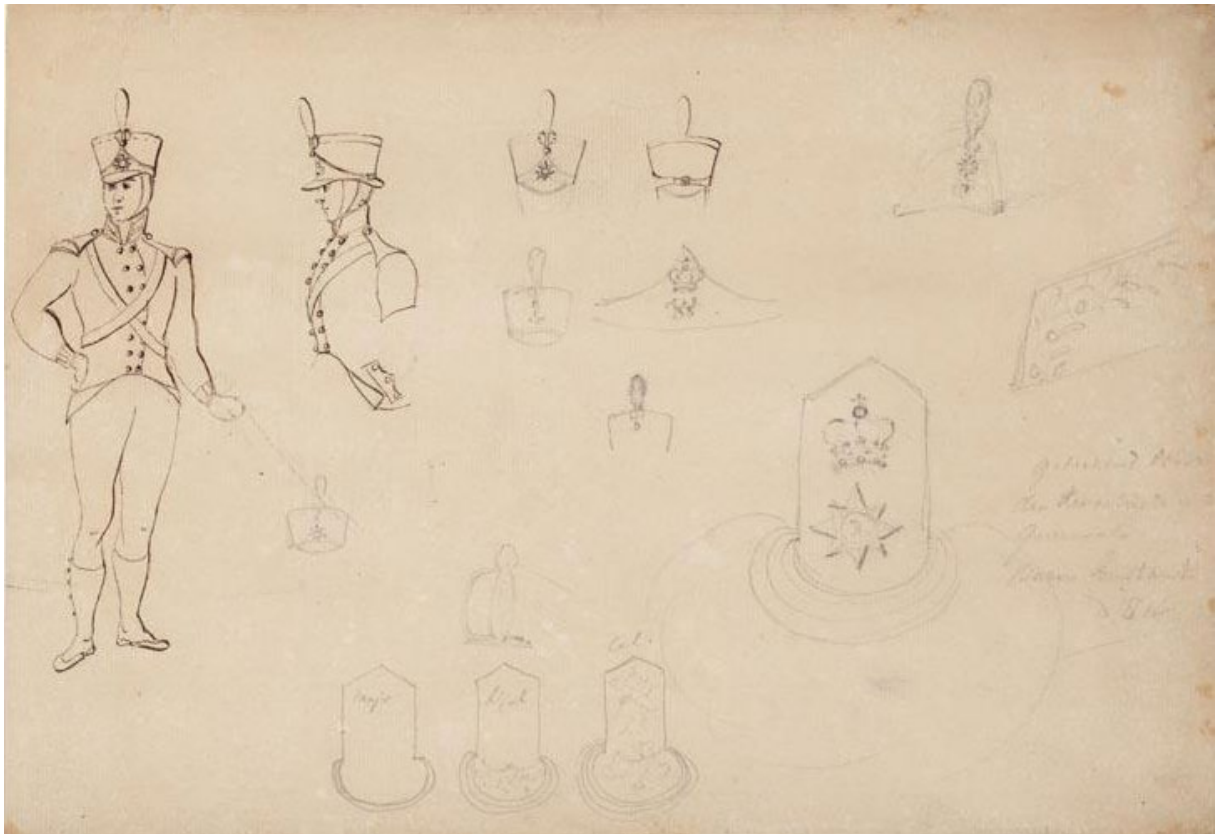

11. De verwonding van de Prins van Oranje in de Slag bij Waterloo.

Prent van Langendijk uit 1816; de Prins van Oranje raakte gewond toen hij een aanval leidde van Nassause troepen. Hier leidt hij een aanval van Nederlandse linie-infanterie en Nationale Militie. Ook het bos op de achtergrond lijkt een uiting van artistieke vrijheid. Niettemin geeft het een goed beeld van de kleding en uitrusting van de Nederlandse infanteristen. Links een detail van de prent: de soldaat draagt het 1815-uniform, met het oude model sjako.

12. Pag. 58, boven: Schetsblad met ontwerpen voor het uniform voor stafofficieren.

Jean Victor baron de Constant Rebecque was gedurende de campagne in 1815 chef van de staf van I Corps onder Prins Willem; hij schetste deze ontwerpen voor een stafuniform in 1814. Duidelijk is de lage sjako van het latere model 1815 te zien, maar ook de strakke pantalon en halfhoge slobkousen van het 1814-uniform. Ook de schouderbedekking is opmerkelijk. Rechts heeft hij enkele ontwerpen voor een epaulet geschetst.

13. Portret van Kapitein Denis-Gilles-Joseph Godenne, (Zuid-Nederlands) Bataljon Infanterie van Linie nr. 2, later vernummerd tot nr. 3, 1815.

14. Portret van Luitenant-Kolonel Amédée Jean Marie Ghislain Baron de Failly, (geboren te Brussel, 17 april 1789, overleden te Brussel 24 april 1852), (Noord-Nederlands) Bataljon Jagers nr. 5, later nr. 18, 1815.

De kraag is open en de knopen zijn bol. Op de borst draagt hij de onderscheiding van het "Légion d'Honneur" (onderscheiden op 7 februari 1813); de in voorgaande jaren verleende Franse titels en onderscheidingstekens werden toegestaan om de officieren niet te schofferen.

15. Diverse prenten van Jan Anthonie Langendijk, 1816

Links boven: een soldaat van de Nationale Militie en een bloemenverkoopster; opvallend is de gekleurde bies op de pantalon. (Rijksmuseum)

Rechts boven: een fuselier en een zoetelaarster; het betreft zeer waarschijnlijk een soldaat uit een Belgisch bataljon, vanwege het Franse model leerwerk dat nog bij de Belgische infanterie in gebruik was. De veldpet is van een opmerkelijk model. (Rijksmuseum)

Links onder: een sappeur van de infanterie van linie en een marketentster; vergelijk met de prent op pagina 29; deze prent is door de colorist ingekleurd als een sappeur van de infanterie van Linie. (NMM)

Rechts onder: een soldaat van de infanterie van linie en een zoetelaarster. (NMM)

16. Links boven: portret van Hendrick Velkers, Flankeur bij de 1e Compagnie, Bataljon Jagers nr. 18, 1815.

De rok en wings zijn volgens voorschrift, maar de pantalon heeft een smalle klep. De sjako draagt een gekroonde "W"-plaat en een Frans model pompon. De model 1-sabel wordt gedragen aan een Engelse bandelier met gesp.

18. Rechts boven: portret van Bavius Anthonius van Hylckama, Korporaal bij de 1e Compagnie, Bataljon Jagers nr. 16, 1815.

Vergelijk deze beide prenten met het schilderij op pagina 32.

19. Links onder: Portret van een onbekende luitenant-kolonel van de Infanterie Nationale Militie, 1815.

De manchetten zijn niet rond maar hebben een gulpsluiting, zoals bij de Staande Armée.

20. Links boven: Flankeur van de Schutterij van de Hoofdstad [Amsterdam], 29 oktober 1817.

Sjako van Frans model zonder plaat, met rode pompon boven een oranje kokarde met grote witte lis en witmetalen knoop. Rok van Brits model met ronde manchetten en witte knopen. Donkerblauwe 'gesloten' pantalon met zwarte halfhoge slopkousen. Bajonetbandelier van Brits model met "W"-plaat. Het musket lijkt een Frans dragondermodel

21. Rechts boven: Tamboer, Infanterie Nationale Militie, 1815.

De rok heeft een open kraag, de manchetten zijn blauw met oranje paspelling en een gulp, sluitend met twee knopen. De wings zijn donkerblauw met oranje galon, de zwaluwnesten zijn wit met wit galon en franje. De politiemuts heeft een oranje band en paspelling (het voorschrift geeft aan dat dit wit moet zijn). De trommelband heeft een geelmetalen stokkenplaat, volgens het voorschrift van 1815.

22. Links onder: (Zelf)portretje van Cornelis Olfes (of Olses?), korporaal bij een bataljon Nationale Militie, 1815.

De chevrons zijn niet het voorgeschreven wit met biezen in de kleur van de kraag (in dit geval oranje), maar zijn vermoedelijk rood, en direct op de mouwen genaaid. De pompon is wit over rood.

23. Soldaat in overjas, 1817

De soldaat draagt het voorgeschreven model overjas van het voormalig Zuid-Nederlands model, dubbel overslaand op de borst. De wasdoek overtrek voor de 1815-sjako sluit aan de achterzijde; de pompon is op de bovenzijde bevestigd. De sabelbandelier heeft een gesp in plaats van een bandelierplaat. (Atlas Van Stolk)

24. Korporaal van het 34^e Bataljon Garnizoenstroepen, 1818

De sjako heeft al de diadeemvormige plaat met het bataljonsnummer, maar de kokarde heeft nog geen lis. De overjas wordt over de linkerschouder gedragen in plaats van op het ransel. (Atlas Van Stolk)

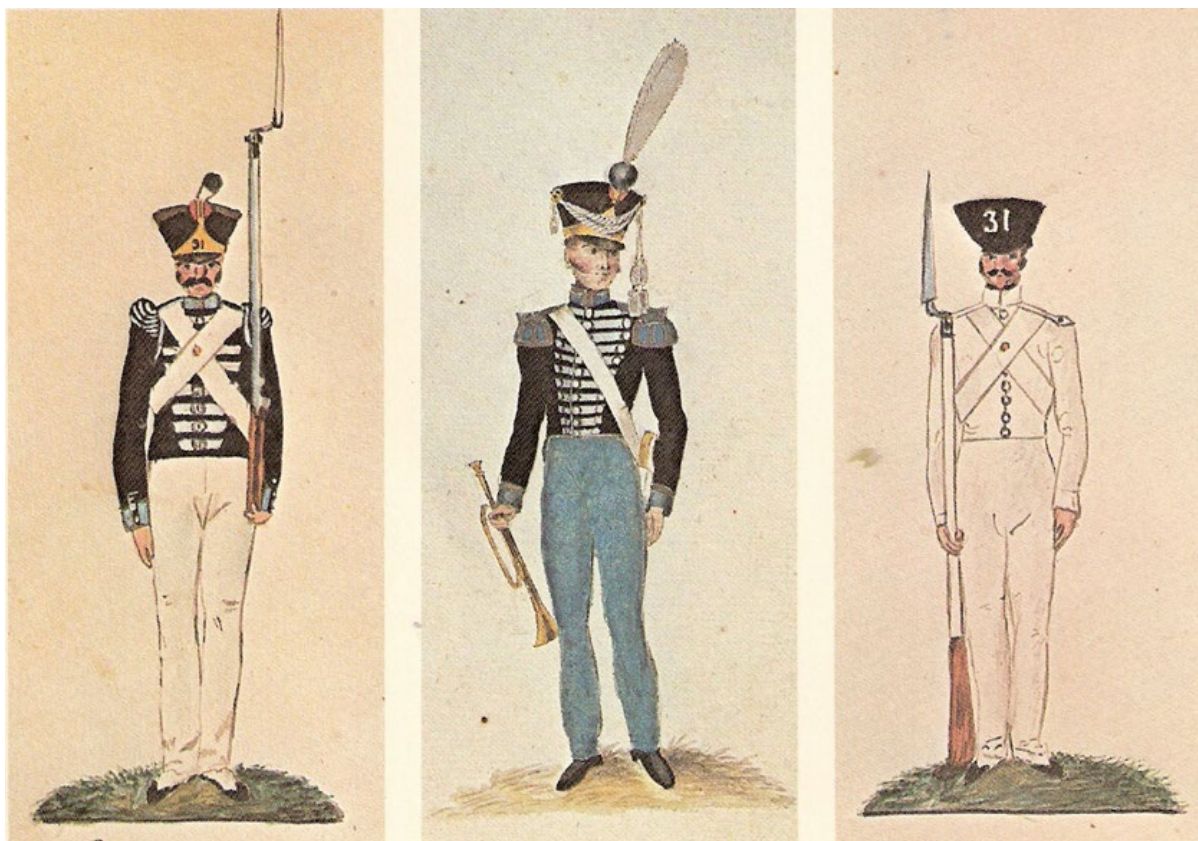
25. Tamboer van een centrum-compagnie van het Regiment Zwitsers nr. 29, 1820.

Vergelijk dit schilderij met de prent op pag. 25.

26. Verscheidene militairen van het Regiment Zwitsers nr. 29, ong. 1820.

De soldaten en officieren zijn volgens voorschrift gekleed, maar de sappeur heeft nog rode vangkoorden en een rode pluim, terwijl de muzikanten een volledig afwijkend ponceaurood uniform met blauwe kragen en manchetten en twee rijen knopen dragen, evenals rode sjako's met jugulaires, zilveren sjakoplaten en afhangende pluimen. De tamboer-majoor draagt bovendien een kolbak met afhangende zak, diverse pluimen en vangkoorden; de borstopslagen en mouwen zijn rijkelijk voorzien van galon. Goed zichtbaar is de sjabrak van de opperofficier te paard; de schildwacht is gekleed in grijze pantalon en overjas, met overtrek over de sjako.

27. Soldaten van het Regiment Zwitsers nr. 31, omstreeks 1816-1818.

Drie aquarellen van Zwitserse soldaten in Nederlandse dienst: links een flanker, in groot tenue afgebeeld; midden een muzikant; rechts een fuselier in exercitietenue. De uniformen van de Zwitserse Infanterie waren gelijk aan die van de infanterie van linie, behalve dat elke afdeling een eigen uitmonsteringkleur had (lichtblauw voor de Afdeling Zwitsers. Nr 31) en witmetalen knopen; de rokken waren voorzien van lissen op de voorzijde. Evenals de muzikanten van het Regiment Zwitsers nr. 29 (zie pag. 63) draagt de muzikant een tenue dat enkele kenmerken heeft die niet waren voorgeschreven: het vangkoord rond de sjako, de hoge pluim, de lichtblauwe epauletten, drie rijen knopen en de lichtblauwe pantalon. De sjako lijkt geen klep achterop te hebben. De figuur rechts draagt de zwarte sjako-overtrek van gewast linnen met in het wit het afdelingsnummer, dat later afgeschaft zou worden.